

Vliv alkoholu na delikvenci mládeže na Kroměřížsku

Michaela Machálková

Bakalářská práce
2020

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Michaela Machálková**
Osobní číslo: **H17985**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Vliv alkoholu na delikvenci mládeže na Kroměřížsku**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti delikvence mládeže v souvislosti s alkoholem a s podstatnými vývo-
vými aspekty adolescence.
Příprava metodiky empirické práce, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **Tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- BERNARD, Marina. Drogová závislost a rodina. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-386-8.
FONTANA, David. Psychologie ve školní praxi. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0741-2.
HORT, Vladimír a Michal HRDLIČKA. Dětská a adolescentní psychiatrie. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-472-9.
FISCHER, Slavomír a JIŘÍ ŠKODA. Sociální patologie: Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.
KROFTOVÁ, Andrea a Oldřich MATOUŠEK. Mládež a delikvence. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-771-X.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Hana Včelařová**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **4. října 2019**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2020**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 22. ledna 2020

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo - bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.
V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně*1.4.2020*.....

¹⁾ Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování odborných prací

²⁾ Vysoká škola neúspěšně zveřejňuje diplomové, bakalářské a magisterské práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně perzudků opozemá a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Diplomová, diplomová, bakalářská a rigorózní práce odpracované uchazečem k obhajobě musí být nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahájení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracovníků vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý z nich může se zveřejnění práce pořízovat na své náklady výplaty, oply nebo doporučení.

(3) Platí, že odpracování práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvazujících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 25 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení učje-li nikoli do účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené zájemem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvazujících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají na obvyklých podmínkách právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 33 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělení svolení bez vádného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení obvyklého projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 33 odst. 3 zůstává nezměněno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z vydělní jin dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřené příspěvi na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíáde k výši vydělní dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá aktuální problematikou rizikového chování mládeže, a to zejména s ohledem na vliv alkoholu na toto chování. Je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části pracujeme s pojmem adolescence, vymezujeme vývoj mládeže v tomto období a zabýváme se faktory, které toto nevhodné chování či konzumaci alkoholu podporují. Praktickou část tvoří výzkum, jehož cílem je identifikovat vliv alkoholu na delikvenci mládeže na Kroměřížsku. Pro výzkum byl zvolen kvantitativní způsob šetření a jako metoda sběru dat, dotazník. Do výzkumného vzorku bylo zahrnuto sto respondentů ze dvou středních škol na Kroměřížsku. Součástí praktické části je dále analýza získaných dat, jejich hodnocení a následná interpretace.

Klíčová slova: adolescence, rizikové chování, identita, alkohol, delikvence

ABSTRACT

My final thesis deals with current issues of hazardous behavior of young people, especially with regard to the influence of alcohol. The thesis is divided into two parts, theoretical and practical. In the first part we work with a term adolescence, describe the development of the young in this period and deal with the factors that encourage the inappropriate behavior and consumption of alcohol. The practical part consists of research, the aim of which is to identify the effect of alcohol on juvenile delinquency in the Kroměříž region. A quantitative survey method was chosen for the research and a questionnaire as a method of data collection. One hundred respondents from two secondary schools in the Kroměříž region were included in the research sample. The analysis of the obtained data, their evaluation and subsequent interpretation is also the part of the practical section.

Keywords: adolescence, risky behavior, identity, alcohol, delinquency

Touto cestou bych chtěla poděkovat zejména PhDr. Haně Včelařové za odborné vedení, cenné rady, vstřícnost a čas, který mi v rámci konzultací věnovala. Dále děkuji manželovi a svým dcerám za podporu i trpělivost.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Obsah

Úvod.....	9
Teoretická část	10
1 Charakteristika mládeže z hlediska vývojové psychologie	10
1.1 Fyzický a psychosociální vývoj ve fázi pozdní adolescence	11
2 Alkohol a mladiství	17
2.1 Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách.....	18
2.2 Přístupy k užívání alkoholu.....	21
2.2.1 Klinický přístup k závislosti	21
2.2.2 Psychologický přístup k užívání alkoholu	22
2.2.3 Sociálněpedagogický přístup k užívání alkoholu	23
2.3 Důsledky užívání alkoholu.....	24
2.4 Faktory ovlivňující vzath k alkoholu	25
3 Delikvence	26
3.1 Psychosociální přístup k delikvenci	27
3.2 Etopedický přístup	29
3.3 Delikventní chování a alkohol	30
Praktická část	33
Úvod.....	33
4 Výzkumné cíle a výzkumné otázky.....	34
4.1 Metodologie výzkumu	35
4.2 Předvýzkum.....	35
4.3 Výzkumný soubor	36
4.4 Technika sběru dat	38
5 Analýza dat.....	39
5.1 Výsledky výzkumu.....	39
5.2 Interpretace výzkumu, diskuze.....	50
6 Doporučení pro praxi.....	54
Závěr	57
Seznam použité literatury	59
Přílohy.....	65

ÚVOD

Z historie je zřejmé, že dospívání bylo a je považováno za období významných změn jedince a vstup do dospělosti je spojován s rituály. Ve své bakalářské práci se zaměřujeme na vliv alkoholu na delikvenci mládeže v regionu Kroměříž.

Hlavním cílem výzkumného šetření bude zmapovat a popsat potenciální vliv užívání alkoholu na delikvenci mládeže v regionu Kroměříž. Dílčími cíli bude zjištění vzorce pro užívání alkoholu u mladistvých a v jejich rodinách, vliv užívání alkoholu na porušování sociálně právních norem mladistvých a nakolik mladiství vnímají nebezpečnost alkoholu v kontextu rizikového chování. Přínosem této části tak bude komplexní přehled o tom, jak daná problematika alkoholu dopadá nejen na jedince samotného, ale také na rodinu, blízké okolí ale i na porušování zákona.

V teoretické části budou shrnuty dosavadní poznatky o problému s důrazem na českou populaci. Teoretická část bude vycházet z charakteristiky fyzického a psychosociálního vývoje období pozdní adolescence, dále se zaměřím na příčiny a dopad užívání alkoholu na mladistvé a na roli rodiny. Důležitou část budou také tvořit výsledky Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). S užíváním alkoholu je spojena nízká sebekontrola a tendence k impulzivnosti, což podporuje vznik problémového chování, případně syndromu rizikového chování, jež souvisí s delikvencí. Rizikovému chování v adolescenci a delikvenci je věnována třetí kapitola.

Výzkum bude proveden kvantitativním přístupem, a to dotazníkovou metodou. Výzkumným souborem budou dospívající žijící v regionu Kroměříž. Vlastnímu výzkumu bude předcházet předvýzkum, jehož cílem bude ověření výzkumného nástroje, pochopení dotazníkových položek a přístupu respondentů k výzkumu. Shromážděná data budou následně zanalyzována a výstupem výzkumu bude návrh doporučení pro praxi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Charakteristika mládeže z hlediska vývojové psychologie

V současné době se věk puberty snižuje, ale věk ekonomické závislosti se zvýšil, čímž došlo k prodloužení období psychosociálního dozrávání (Kabiček a kol., 2014). Období adolescence je v souvislosti s vývojovými změnami a ohroženími negativních vlivů prostředí charakterizováno jako nejrizikovější období v ontogenetickém vývoji jedince.

1.1 Fyzický a psychosociální vývoj ve fázi pozdní adolescence

Pojem adolescence je mnohými autory mnohokrát zmíněn a rozdělení tohoto období se v rámci autorů liší. Například Macek (1999) adolescenci určuje jako termín označující určité období života člověka, které se označuje jako dospívání a adolescenti jsou nazýváni dorostenci, z širšího hlediska adolescenci přirovnává obecnému pojmu mládež.

První část této kapitoly pojednává o rozdělení adolescence jako takové, a to dle Vágnerové (2012) V tomto období, jež zahrnuje dekádu přibližně od 10 do 20 let, dochází ke kompletní proměně osobnosti v oblasti somatické, psychické i sociální. Vágnerová (2012) rozděluje toto období na fázi rané adolescence (11–15 let), v níž převažují biologické změny a fáze končí dosažením pohlavní zralosti, a pozdní adolescence (15–20 let), jež je charakteristická spíše psychosociálním vývojem. Osobně se tedy budu zabývat rozdělením dle výše zmíněné Vágnerové (2012).

Začátek pozdní adolescence u jedince je ve většině případů nejvíce charakterizován právě pohlavním dospíváním. Dochází ke změně osobnosti dospívajícího i jeho sociální pozice, ukončena je profesní příprava, nastává vstup do zaměstnání spojený s ekonomickým osamostatněním nebo další studium. Rozvíjejí se vztahy s vrstevníky a partnerské vztahy. Dosažení plnoletosti v 18 letech je považováno za sociální mezník dospělosti. Dospívající

hledá a rozvíjí vlastní identitu, zaměřuje se na sebepoznání a vymezení se ve skupině vrstevníků, usiluje o seberealizaci a řízení vlastního života. Touží po změně, experimentuje, hledá alternativy a mnohdy riskuje. Jedním ze zdrojů napětí je rozdílné tempo biologického, psychického a sociálního vývoje (Vágnerová, 2012). Naopak Jansa a Dovalil (2007) hodnotí období střední adolescence jako období nerovnoměrných biologických proměn, domnívají se, že vývoj každého jedince je individuálního charakteru. Každý adolescent má nejrychlejší fázi růstu v různém ontogenetickém období života. Obecně je největší růst řazen do období 11-13 let.

Dalším vývoje je tzv. kognitivní vývoj, který je ovlivněn zejména zráním mozku. Toto období je charakteristické tendencí jedince k vyhledávání vzrušujících podnětů a k riskantnímu chování, charakteristická pro období adolescence, je spojena se zvýšením hladiny dopaminu v prefrontální kůře a v limbickém systému a dochází k ní mezi 14. až 16. rokem (Vágnerová, 2012). Rozvoj kognitivních schopností je spojen s dozráváním prefrontální mozkové kůry. Rychleji však dozrává limbický systém, což je spojeno se zvýšenou intenzitou emočního prožívání a emocionálního jednání. V pozdní fázi adolescence dochází k diferenciaci kognitivních schopností, u některých jedinců převládají analytické schopnosti, u jiných praktická, sociální inteligence.

Například Piaget (2014) definoval čtyři základní vývojová stádia dítěte, a to stádium senzomotorické asi do 2 let věku, kdy dítě odlišuje sebe od objektů, rozeznává sebe jako aktivního činitele a začíná již jednat záměrně. Druhým stádiem je předoperační stádium, kdy se dítě učí mluvit, jednotlivé předměty se snaží rozeznat a popsat slovy a rozlišuje je pomocí jejich rysů. Předposledním stádiem je stádium konkrétních operací, kdy tohoto stádia dosahují děti ve věku 7 až 12 let, dítě již dokáže logicky přemýšlet v operacích, událostech, chápeš stálost počtu a množství, hmotnosti a jednotlivé předměty již umí i logicky seřadit, například od největší po nejmenší. Posledním stádiem je stádium formálních operací, kterého dosahují děti ve věku 12 let výše, dítě dokáže již logicky myslet o abstraktních pojmech a systematicky testuje hypotézy, zabývá se abstrakcí či budoucností.

Perič (2004) popisuje tělesný vývoj ve starším školním věku, také jako období individuálních proměn. Rovnováhu mezi procesy vzruchu a útlumu v centrální nervové soustavě, která vede k upevnění podmíněných reflexů, hodnotí jako velmi kvalitní.

Většina adolescentů má podobné rysy a chování. Nejvíce charakteristickým rysem je kognitivní flexibilita a ochota akceptovat nové způsoby řešení. Úsudek může být ovlivněn emocemi. Rozvíjí se metakognice, odhad vlastních schopností a dovedností se zlepšuje. Zvyšuje se množství informací, které dospívající dokáže zpracovat, stejně jako rychlost jejich zpracování. Rozvíjí se flexibilita pozornosti, zlepšuje se sebekontrola, zvyšuje se vytrvalost a zodpovědnost. Rozvoj autoregulačních schopností je předpokladem vývoje a uplatnění kognitivních schopností (Vágnerová, 2012).

Psychický vývoj a socializace

Další významnou část vývoje adolescenta tvoří jeho psychický vývoj a socializace, kterému se věnuji v následující části této kapitoly. Změny uvažování ovlivňují osobnost adolescenta, například jeho základní psychické potřeby. Potřeba jistoty a bezpečí není vázána pouze na minulost a aktuální prožitky, ale zaměřuje se i do budoucnosti. Rovněž potřeba seberealizace se rozšiřuje i na budoucnost, na perspektivy možností. Nezkušenost, emoční nevyrovnanost a citové zaujetí vedou k posílení poznávacího egocentrismu a obranného redukcionismu, což se projevuje v nárůstu kritičnosti, polemizování, přesvědčení o výjimečnosti vlastních úvah, přecitlivělosti a vztahovačnosti, odmítání výjimek a kompromisů, jež jsou považovány za slabost, dále v radikalismu, generalizování a netolerantnosti. Zlepšuje se ovládání paměťových funkcí i strategie vybavování (Vágnerová, 2012).

Dalším důležitým bodem při dospívání jedince je jeho psychosociálního vývoj. Při tomto vývoji jsou u adolescentů nejvíce patrné proměny v prožívání, jež je stimulováno hormonální proměnou. Projevuje se kolísavost emočního ladění, větší citová labilita, dráždivost, přecitlivělé a méně přiměřené reakce a emoční zmatek. Příčiny změn svých pocitů dospívající mnohdy nedokážou vysvětlit ani sami sobě, jejich sebeovládání je zatím nezralé. Nedostatek sebeovládání spolu s nízkou frustrační tolerancí a větší impulzivitou vedou ke vzniku konfliktů. Dospívající se více soustředí na své emoce, emoční egocentrismus se projevuje podobně jako u hodnocení svých myšlenek v pocitech vlastní

výjimečnosti. Současně jsou adolescenti introvertnější, nechtějí projevovat své city navenek. Důsledkem kritických reakcí okolí mohou být četnější a hlubší negativní emoce a afektivní rozklady, nejistota, úzkost, zlost, negativismus, sílí sklon ke špatné náladě, depresím, jejichž důsledkem mohou být vztahové problémy. Emoční nevyrovnanost jsou ovlivňovány i výkyvy v sebehodnocení. Typická je vztahovačnost, podrážděné reakce, narůstání negativismu a agresivity. Důsledkem jsou problémy v interpersonálních vztazích. Na konci dospívání nastává hormonální vyrovnaní, adaptace organismu na pohlavní dospělost a s ní zklidnění emočního prožívání a stabilizace volní autoregulace (Vágnerová, 2000).

Pokud se podíváme na socializaci jedince, je v tomto období tedy v pozdní adolescenci charakteristická zejména příprava na přechod do dospělosti, a to jak z hlediska profesní, tak i sociální role. Plnoletost přináší větší svobodu, ale i zodpovědnost, dochází k diferenciaci v oblasti sociálních rolí v rámci různých sociálních skupin, jimiž jsou rodina, sekundární vzdělávací instituce, pracoviště, volnočasové instituce a vrstevnická skupina. Rozšiřuje se teritorium, v němž dospívající žije (Vágnerová, 2012).

Důležitý je v tomto období také vliv rodiny na jedince, které přetrvává i v období adolescence, kdy postupně dochází k nárůstu autonomie dospívajícího a jeho odpoutávání se z kognitivní a emoční vázanosti na rodiče, a tím i k proměně vzájemných vztahů mezi členy rodiny. Konflikty obvykle vznikají z rozporu mezi snahou dospívajícího o autonomizaci a tendencí rodičů dospívajícího kontrolovat. Reakce rodiny na potřeby dospívajících, kteří potřebují větší volnost, ale i podporu, jsou velmi důležité pro vytvoření nové rovnováhy vzájemných vztahů. Dochází k reciproční socializaci, kdy obě strany procesu – dospívající a jejich rodiče – jsou v neustálé interakci a vzájemně se ovlivňují (Vágnerová, 2012). Novými zdroji emoční opory se pro dospívající stávají přátelské a partnerské vztahy, jež současně posilují některé sociální dovednosti, například ochotu pomoci, podpořit, a posilují sebevědomí a sebejistotu. V adolescenci by měl být ukončen proces separace ze závislosti na rodině (Vágnerová, 2012) a v rámci tohoto procesu dochází ke změně postoje dospívajících k hodnotám. Dospívající vycházejí z kritiky rodičů, hledají vlastní model způsobu života, experimentují. Adolescentní neofilie je projevem potřeby nových postojů a způsobů chování (Lorenz, 1993. In Vágnerová, 2012). V případě nefunkčních rodin z hlediska uspokojování potřeby jistoty a bezpečí, může být proces emancipace dospívajícího problematický, neboť nemá potřebnou zkušenost s vytvořením

běžných funkčních rodinných vazeb. V extrémních případech se nezvládnutí emancipace projevuje odchodem od rodiny, nebo setrváním v rodině v infantilní roli (Vágnerová, 2012).

Identita jedince v dospívání

Poslední a neméně důležitou částí dospívání jedince, kterou v této kapitole zmíním je také jeho utváření identity. Pojetí vlastní identity označuje Vágnerová (2012, s. 452) jako „*klíčovou proměnnou adolescentního osobnostního vývoje*“. Dospívající se zaměřuje na vlastní měnící se osobnost, usiluje o nové sebe vymezení, osvojuje si nové kompetence, nové role a nová sociální postavení a zaujímá k nim určitý postoj. Potřeba nového sebe vymezení je spojena se snahou o lepší sebepoznání. Svou proměnu dospívající zpracovává kognitivně i emocionálně jako sebe akceptaci, což je spojeno s nejistotou, nespokojeností, zvýšenou kritičností a u některých dospívajících i s mírným poklesem sebehodnocení, které je ovlivněno geneticky (Vágnerová, 2012). V období adolescence se začíná rozvíjet introspekce, která umožňuje orientaci v oblasti vlastní psychiky, zaměřuje se na obsah vědomí, vlastní pocity, prožitky a myšlenky a snaží se v nich zorientovat. Pomáhá mu sdílení pocitů s vrstevníky, zprostředkování zkušenosti prostřednictvím filmových či literárních příběhů, výjimečně i rozhovor s dospělým. Dalším krokem je otázka akceptace výsledků sebepoznání dospívajícím (Vágnerová, 2012).

Erikson (2002) považuje hledání vlastní identity za dominantní vývojový úkol adolescence. Je to proces dlouhodobý a složitý, zahrnuje v sobě sebehodnocení, sebepojetí a sebereflexi, v rámci, které se stále více objevuje introspekce. Obsahem sebehodnocení se stává vše, co je pro jedince subjektivně důležité a vztahuje se k vlastnímu Já. Ohnisky sebehodnocení se stávají stále více komplexnější analýzy motivů souvislostí. Závěry jsou obecnější a týkají se celé osobnosti (Macek, 2003).

Proces vytváření nové identity dospívající začíná odmítnutím původních identifikačních vzorů a hledáním nových, atraktivnějších. Hodnota osobnostních charakteristik vyplývá ze srovnávání s jinými jedinci, a to v případě ztotožnění i odlišení. K sebepoznání přispívají především citové prožitky. Významným aspektem sebepoznání je sebeúcta, jež je ovlivněna sociálně a závisí na hodnocení dospívajícího vrstevníky a dospělými.

Vytváření nové identity může být u dospívajícího spojeno s fantazijními představami a vytvořením nereálného ideálu. Rozpor ideálu se skutečností může dospívajícího stimulovat k přiblížení se ideálu nebo být příčinou frustrací. Získané zkušenosti dospívajícího obvykle přiblíží k reálným představám. Podoba identity osobnosti nemusí být na konci období adolescence definitivní (Vágnerová, 2012).

Velmi důležitým aspektem a jakýmsi základem adolescentní identity je příslušnost k rodině. Jedinec by měl být během dospívání doprovázen, nejlépe rodiči, případně jiným zralým dospělým, jenž mu bude naslouchat, poskytovat podporu, nezištnou pomoc, neautoritativní rady a spolehlivý vztah a současně mu ponechá prostor pro jeho názory, rozhodování a osobitý vývoj. Důležitá je kvalita přátelských a partnerských vztahů. Negativní důsledky může mít nevhodná parta. Prožitek opory skupinové identity zbavuje individuální zodpovědnosti, dospívající se ve skupině projevují nekonformně, až asociálně a agresivně. Přetrvávající silnější vazba na skupinu může vést ke stagnaci vývoje dospívajícího a překážkou vytvoření vlastní identity. Dospívající by se měl dokázat od skupiny postupně separovat, podobně jako se odpoutal od rodiny (Kabíček a kol., 2014).

Dospívající pojímá vlastní identitu v důsledku svého egocentrismu a nezralosti s pocitem svobody, avšak bez zodpovědnosti. Touží po intenzivních prožitcích, je ochoten experimentovat s psychotropními látkami, s čímž souvisí rovněž potřeba neodkladného uspokojení (krádeže, squatterů, gambléři apod.), podceňuje risk, usiluje o absolutní řešení. Období adolescence končí dosažením psychické dospělosti, jež je definována jako svoboda rozhodování spojená se zodpovědností za vlastní rozhodnutí (Thorová, 2015).

Domnívám se, že právě adolescence a dospívání ve velké míře utváří člověka jako takového. Tedy samotný vztah k alkoholu je možné v tomto případě silně díky dospívání podpořit. V průběhu dospívání jsou jedinci velmi náchylní ke změnám, a i nepatrné problémy, které by například dospělý člověk zcela neřešil, pro ně mohou mít velké následky.

Velmi důležitý je také psychosexuální vývoj dítěte. Každý vývoj je u všech jedinců ovlivněn několika faktory, ať již biologickými, psychologickými či sociálními. Sexuální chování v dospělosti je tak ovlivněno tím, jak se dítě v tomto ohledu vyvíjelo a za tímto vývojem stojí nejen postoj a reakce rodičů, ale také učitelů či kamarádů k celkové sexualitě.

Psychosexuální vývoj probíhá u dítěte již od jeho narození. Pokud je dítě v tomto malém věku nějak utlačováno a je vedeno k tomu, aby potlačoval své chování, může se tento jev projevit také v dospělosti v oblasti sexuality. Od šesti do dvanácti let je u dětí typická potřeba soukromí a samostatnosti. Přicházejí v tomto věku již první fantazie se sexuálním obsahem a u chlapců mohou nastat i poluce. Děti jsou v tomto věku velmi zvědavé a zajímají se také o tuto oblast sexuality. Od třinácti do patnácti let věku jsou velmi významné zejména biologické faktory, které silně ovlivňují tělesné změny u dětí, a tím se prožívání vlastního těla ocitá v centru pozornosti. Sexuální chování je v této fázi velmi citlivé a silně ovlivnitelné. U dospívajícího se to projevuje zejména nekritičností, zbrklostí a špatným odhadem chování vůči společnosti. Ve školním věku se tak dále mimo rodiče připojuje také silný vliv vrstevnických skupin a jiných kulturně společenských vlivů, ať již například média. Od šestnácti let se již většina jedinců sexuálně realizuje a prožívá tak sexuální život s partnerem, jedinec se stává více citově založeným (Weiss, 2008).

2 Alkohol a mladiství

Touha po intenzivních prožitcích a snaha zbavit se zátěže může dospívajícího přivést ke konzumaci návykových látek, nejčastěji alkoholu. Zkušenost mládeže s alkoholem je velmi rozšířená. V naší kultuře je pivo považováno za typický národní produkt s dlouhou tradicí a tolerance vůči konzumaci alkoholu obecně je vysoká. Dospívající jsou skupinou nejvíce ohroženou závislostí, neboť u nich vzniká rychleji než v pozdějších fázích života.

Riziko rovněž spočívá v nižší toleranci, menší zkušenosti podporující sklon k riskování a experimentování, větším riziku nebezpečného chování pod vlivem návykových látek, zaostávání v psychosociálním vývoji (vzdělávání, citové vyžívání, sebeovládání, sociální dovednosti), v nárůstu problémů v rodině, škole, v oblasti trestné činnosti, v poškození mozkových buněk a v častější recidivě závislosti (Nešpor, 2018).

Existuje velké množství různých teorií a pohledů na příčiny vzniku nadměrného užívání návykových látek a závislostního chování, jež lze členit na biologické, psychologické a sociální. V současné době jsou preferovány biologické teorie a důraz je kladen na predispoziční faktory. Mládež je vždy součástí společnosti, v níž žije. Patří ke společenským kategoriím, které mají značný vliv na další vývoj. Představuje vzdělanostní, kvalifikační a produktivní potenciál pro další období. V této populaci se často objevují sociálně patologické jevy. Proto je nutné na ni orientovat aktivity v oblasti primární prevence (Kraus, 2006).

2.1 Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách

Velmi důležitým bodem mé práce je také Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách, zkratkou ESPAD. Zdrojem informací o rozsahu užívání návykových látek mezi evropskými studenty ve věku od 15 do 16 let je Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD – European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs), jež je zpracovávána od roku 1995 ve čtyřletých intervalech a lze z ní tedy vysledovat určité trendy a srovnávat situace v jednotlivých zemích. Šestáho ročníku studie provedeného v roce 2015 se zúčastnilo 35 zemí včetně České republiky, kde projekt zajišťuje Národní ústav duševního zdraví ve spolupráci s Národním monitorovacím střediskem pro drogy a závislosti

(Chomynová a kol., 2016). Vzhledem k překvapivým výsledkům studie ESPAD v České republice byla v roce 2016 realizována validizační studie, která potvrdila výsledky ESPAD z roku 2015 a naznačila dlouhodobý charakter pozorovaných změn (Chomynová a kol., 2016). Zatím poslední přehled o zjištěních a trendech v oblasti užívání návykových látek přináší Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2018.

Výsledky studií ESPAD naznačují trend výrazného poklesu konzumace alkoholu u české mládeže mezi roky 2011 a 2015, který se týká jak zkušeností s konzumací alkoholu, tak i rizikové nadměrné konzumace alkoholu. Pokles byl zaznamenán u všech druhů alkoholických nápojů, a to u chlapců i dívek, rovněž dochází k vyrovnání rozdílů mezi pohlavími (Chomynová a kol., 2016). Jedná se o obecný trend, obdobné změny byly zaznamenány i v jiných evropských zemích. Přesto ve srovnání s evropským průměrem jsou zkušenosti českých 16letých s užitím legálních a nelegálních drog nadprůměrné.

Evropský průměr v konzumaci alkoholu překračují čeští respondenti o 44 % (Chomynová a kol., 2016). Pozitivnější výsledek přináší Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2018, která signalizuje pokračující pokles prevalence nejen užívání alkoholu, ale i kouření tabáku a užívání nelegálních drog mezi dětmi a mládeží, čímž se čeští školáci tak dostávají na průměr evropských zemí (Chomynová a kol., 2019).

Dle studie ESPAD z roku 2015 alkohol v životě ochutnalo 95,8 % respondentů, za pravidelné konzumenty lze považovat 42,5 % studentů (Chomynová a kol., 2016). Rizikovou, nadměrnou konzumaci alkoholu (pět a více sklenic alkoholu, tj. 0,5 l piva, 2 dcl vína, 4 cl destilátu při jedné příležitosti) alespoň jednou v posledním měsíci uvedlo 41,9 % mladistvých (47,3 % chlapců a 36,6 % dívek), nejméně třikrát v posledním měsíci 12,2 % respondentů (14,2 % chlapců a 10,1 % dívek). Zkušenost s opilostí v posledním roce uvedlo 39,1 % respondentů, přičemž výskyt opilosti u chlapců a dívek je vyrovnaný (Chomynová a kol., 2016).

Ve srovnání s výsledky předchozích studií ESPAD je zřejmé, že od roku 2007 narůstá průměrný věk první zkušenosti s návykovými látkami. Průměrný věk konzumace první sklenice alkoholu podle ESPAD 2015 je 12,6 let. První zkušenost s opilostí respondenti nejčastěji uvedli v 15. roce (Chomynová a kol., 2016). Z výsledků celopopulačních studií

(respondenti ve věku 15–64 let) vyplývá, že k největšímu nárůstu zkušenosti s konzumací alkoholu dochází mezi 16. a 18. rokem, a to konkrétně v kategorii časté konzumace (tj. nejméně jednou týdně) nadměrných dávek alkoholu (tj. pět a více sklenic) (viz graf č. 1) (Chomynová, Rous, Mravčík, 2019).

Přestože cigarety a alkohol by neměly být mládeži volně dostupné, mládež jejich dostupnost subjektivně vnímá poměrně vysoce. Přes 80 % mladistvých si dokáže snadno obstarat pivo, 54 % si snadno obstará destiláty. Přiměřené pití alkoholu mládež nepovažuje za příliš zdravotně rizikové, narůstá však podíl respondentů, kteří vnímají zdravotní rizika spojená s pravidelnou a intenzivní konzumací alkoholu (Chomynová a kol., 2016).

Až dvojnásobně vyšší výskyt užívání legálních i nelegálních drog vykazovali studenti středních škol bez maturity a odborných učilišť.

Výsledky studie upozorňují na velký rozdíl mezi 15–16letými respondenty navštěvujícími základní školu a jejich vrstevníky na střední škole a potvrzují hypotézu, že pro rozvoj rizikového chování je přechod ze základní na střední školu klíčový, neboť je spojen s řadou faktorů, s nimiž se dospívající musí vyrovnávat. Patří k nim například nový kolektiv ve škole, změny trávení volného času či vývojově daný rostoucí vliv vrstevníků na úkor rodiny (Chomynová a kol., 2016). Stejného názoru je i Pertold (2016), výsledky jeho výzkumu ukazují, že výběr střední školy má významný dopad i na výskyt rizikového chování, kouření a spotřebu alkoholu, a tedy i na kvalitu zdraví. Zavedení zákazu kouření v restauračních zařízeních bude mít podle Pertolda (2016) významný dopad nejen na kouření, ale i na konzumaci alkoholu mezi mládeží.

Pozitivní výsledky studie ESPAD 2015, zahrnující především významný pokles výskytu rizikového užívání návykových látek u české mládeže a posun prvních zkušeností s jejich užíváním do vyššího věku, jsou pravděpodobně projevem pozitivních dopadů preventivních programů a opatření protidrogové politiky. Výsledky přináší i školský systém prevence rizikového chování, který je budován od konce 90. let minulého století. Každá základní a střední škola má vytvořen minimální preventivní program, ve školách působí školní metodik prevence, uplatnění nacházejí stále kvalitnější externí programy, metodickou podporu

školám zajišťují metodici prevence v pedagogicko-psychologických poradnách a na krajské úrovni působí krajsí školští koordinátoři prevence (Chomynová a kol., 2016).

Počet osob hospitalizovaných pro poruchy způsobené alkoholem v letech 2000-2008

Počet osob hospitalizovaných v nemocnici z důvodu požití velkého množství alkoholu je níže uvedeno v tabulce a tento počet je shrnutím z let 2000-2008 ze statistik z celé České republiky. Vzhledem k platnosti několika revizí Mezinárodní klasifikace nemocí v průběhu sledovaného období je nutné pro účely následující analýzy vymezit, o které diagnózy se v jednotlivých etapách jedná. V letech 1994–2008 je používána diagnóza F10 „poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním alkoholu“ podle dosud užívané MKN-10 (Nechanská, statistiky UZIS,2011).

Rok	Počet hospitalizací v psychiatrických lůžkových zařízení celkem
2000	9 875
2003	11 068
2005	11 691
2008	10 360

Tabulka č. 1 Počet osob hospitalizovaných v letech 2000 – 2008, Zdroj: UZIS, 2011

2.2 Přístupy k užívání alkoholu

2.2.1 Klinický přístup k užívání alkoholu

Psychoaktivní látka je v tomto pojetí návyková psychotropní látka, která je u člověka schopná vyvolat závislost. Dle současné definice MKN-10 se syndromem závislosti rozumí skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky má větší přednost u jedince než u jiného. Základním znakem pro všechny tyto látky je neutichající chuť a touha brát danou látku (Kalina, 2008).

Nejpoužívanější hypotézou objasňující vznik návykového chování je teorie systému odměn (reward systém) (Váchová, Janů, Racková, 2009). Pavlas (2001) hovoří o syndromu narušené závislosti na odměně. Jedná se o jednotu fyzického prožitku vlastního těla a jednání člověka, jejímž výsledkem jsou změny v chování. Teorie vychází z neurobiologické dopaminové hypotézy. Získání odměny je spojeno s příjemným pocitem, který posiluje chování. Abúzus a závislost jako behaviorální změnu charakterizuje touha užít psychoaktivní látku, snížená kontrola nad bažením a užíváním a snížená hodnota přirozených odměn (Váchová, Janů, Racková, 2009). Podobně i Nešpor (2018) hovoří o aktivaci mozkových

center souvisejících s emocemi a pamětí při tzv. bažení (anglicky craving), silné touze nebo pocitu puzení užívat látku, jež jsou vyvolávány vnějšími spouštěči, k nimž patří například rizikové prostředí, a vnitřními spouštěči – únavou, nudou apod. Bažení motivuje k určitému jednání, zhoršuje sebeovládání, oslabuje paměť, schopnosti správně se rozhodovat, odvádí pozornost od normálního života, vede k dennímu snění zaměřenému na návykovou látku, prodlužuje dobu reakce. Během bažení dochází ke změnám na sítnici, zvýšení tepové frekvence systolického krevního tlaku, snížení kožního galvanického odporu, zvýšení aktivity potních žláz a snížení kožní teploty, u závislých na alkoholu k vyšší salivaci (slinění). Řada těchto příznaků se kryje s příznaky stresu. Bažení může rovněž zvyšovat riziko recidivy. U některých závislých lidí však může bažení vést k větší opatrnosti a jedinec se snaží vyhnout nebezpečným situacím nebo se lépe na ně připravit (Nešpor, 2018).

Jak je již patrné z výše uvedeného krátkého shrnutí ohledně závislosti. Závislost je jednou z nejvíce ohrožujících faktorů, které nejen na mladší jedince, ale také na jakkoli zdravé obyvatelstvo nejen v České republice může dopadat a následky jakékoli závislosti bývají mnohdy až fatální a léčba závislých osob je velmi náročná ať již finančně tak psychicky nejen pro jedince, který se z dané závislosti léčí, ale také pro jeho okolí. Výše je uveden zejména klinický přístup k závislosti, níže v této kapitole uvádím psychologický, sociálněpedagogický přístup a důsledky závislosti.

2.2.2 Psychologický přístup k užívání alkoholu

Z psychologického hlediska způsobuje užívání psychoaktivních látek poruchy vnímání (například psychotickou poruchu, otupělost ve vnímání reality), poruchy paměti (amnestický syndrom), změny v myšlení, prožívání (emoční labilitu) a chování. Pro závislého jedince je charakteristická nekontrolovatelná impulzivita, extravertnost a nízká úroveň frustrační tolerance (Váchová, Janů, Racková, 2009). Vyvolanými změnami psychických procesů si jedinec kompenzuje nedokonalost rozvinutí vlastních vnitřních schopností. Závislost je vnímána jako stav mysli (Váchová, Janů, Racková, 2009). Nešpor (2018) považuje za klíčový znak závislosti zhoršené sebeovládání, jež pramení v problému špatného uvědomování si sama sebe, svých emocí. Rovněž Janů a Racková (In Höschl, 2011) upozorňují na poruchy zpracování emocí a vnímání odměny. Příjemný, ale pro jedince

nedostupný pocit odměny či uspokojení jej láká ke konzumaci drog, přestože si je vědom rizika a následků. Nenachází alternativu v podobě jiného uspokojení, pocitu úspěchu nebo respektu. Důležitými faktory jsou osobnost člověka, věk, upřednostňování rychlých efektů před odloženými, které jsou ovlivněny individuálním vývojem, společností, socioekonomickým stavem, etnikem, genetikou a dalšími faktory. Nejrizikovějším jedincem je tedy sociálně slabý adolescent s nízkým vzděláním, z rodiny, v níž se vyskytují závislosti, v jehož okolí se užívají drogy a jejich užívání je spojeno s výhodami (Janů, Racková. In Höschl, 2011). Egopsychologie chápe užívání psychoaktivních látek spíše jako obranu před neřadnými pocity, než jako snahu o navození vzrušení nebo příjemných pocitů. Dle behaviorální teorie je závislost považována za naučené chování zpevnované opakovaným užíváním psychoaktivních látek, vyvolaným tenzí po odměně, dále je důležitá role imitace a další druhy podmiňování (Váchová, Janů, Racková, 2009).

2.2.3 Sociálně pedagogický přístup k užívání alkoholu

Moderní pedagogika se nezabývá pouze edukačním procesem a školským prostředím, ale zahrnuje celý život člověka. Průcha (2009) chápe pedagogiku jako sociální vědu vycházející ze znalostí sociálních souvislostí a související s hodnotami a normami společnosti. Výchova by podle Pelikána (2007) měla jedince provázet obdobími jeho života a „pomáhat být“, čímž má na mysli nabízet pomoc při hledání identity a začleňování do společnosti v souladu s možnostmi a potřebami dítěte a hodnotami společnosti. Pedagog by měl být průvodcem realitou, vytvořit s vychovávaným autentický vztah naplněný empatií a porozuměním.

Sociální teorie při objasňování vzniku návykového chování vycházejí ze zvýšené potřeby integrativní funkce člověka do společnosti (Bacon. In Váchová, Janů, Racková, 2009). Užívání návykových látek může jedinci usnadnit počáteční integraci tím, že sníží zábrany, pocitově zlepšit schopnost komunikovat, zmírní tlak, nejistotu a pocit ohrožení. Závislost dle Durkheimovy a Mertonovy teorie pomáhá jako obranný a únikový mechanismus od problémových situací (Váchová, Janů, Racková, 2009). Rotgers (1999, tamtéž) označuje závislost jako nemoc rodiny. Důležitým faktorem je i snaha dospívajících o osamostatnění z vlivu rodiny. K sociálním rizikovým faktorům vzniku závislosti Netík

(1991. In Pavlas, 2001) kromě poruchy funkce rodiny řadí městské prostředí, kde je vyšší pravděpodobnost nabídky, nadměrné užívání alkoholu či závislost rodičů, nižší úroveň vzdělání a zvýšený vliv subkultury s odlišnými normami a hodnotami.

2.3 Důsledky užívání alkoholu

Je všeobecně známo, že nadměrné pití alkoholu vede k poškození tělesného i duševního zdraví. V následujících podkapitolách budou popsány některé nejznámější fyzické, psychické a sociální následky užívání alkoholu. Ze somatického hlediska dochází k poškození zdraví závislého jedince, zejména k funkčním a orgánovým poruchám jater, ledvin, CNS, cév, zažívací a dýchací soustavy zvyšuje se riziko infekce hepatitidy a HIV. Především pro vyvíjející se děti mohou být důsledky závislosti nezvratné nejen pro CNS, ale i pro vývoj některých vnitřních orgánů. Při nadměrném pití alkoholu bývá nejčastěji postižen lidský orgán – játra. Jaterní buňky jsou soustavně zatěžovány odbouráváním ethanolu z krve. Po určité době dojde ke ztukovatění jater – jaterní steatóze. V poslední fázi dojde k akutní alkoholické hepatitidě a až 50 % osob na toto onemocnění zemře.

Dalším následkem jsou neurologické poruchy u jedinců, nejčastěji to bývá, například Wernickeho encefalopatie. Tato encefalopatie je akutní syndrom způsobený deficitem thiaminu. Vyskytuje se zejména u alkoholiků, ale i v řadě dalších onemocnění. Onemocnění není lehce zjištělné a u mladých pacientů se toto onemocnění ve velké míře nevyskytuje, proto na něj testy nemusí být provedeny. Onemocnění se léčí suplementací thiaminu. Dalšími neurologickými onemocněními mohou být narušení rovnováhy, menší hybnost očí či zmatenost (Hanzlovský, 2012).

Psychické důsledky užívání alkoholu se mohou projevit organickým psychosyndromem (nověji prefrontálním syndromem), jenž zahrnuje změny osobnosti vyvolané poškozením mozku. Dochází k deformaci emočního prožívání, ke zvýšené labilitě a dráždivosti nervové soustavy, v kognitivní oblasti je zhoršena schopnost koncentrace, pozornosti a paměti, změna aktivační úrovně spočívá v její extrémnosti nebo naopak velkém útlumu. Závislý má

změněnou hierarchii hodnot, což ovlivňuje jeho autoregulaci, nedostatek vůle má vliv na sebeovládání, což vede k redukovanému životnímu stereotypu a absenci plánů do budoucna. Abstinence je spojena s psychickou reminiscencí, spontánními návraty halucinací, iluzí, silných emočních prožitků a pocitů (Pavlas, 2001). Nadměrná konzumace alkoholu může mít za následek psychickou závislost na alkoholu, postižení intelektu, poruchy osobnosti, odvykací syndrom, delirium tremens, alkoholickou halucinózu, Korzakovovu alkoholickou psychózu, paranoidní alkoholickou psychózu a patickou opilost (Sobotková a kol., 2014).

Závažné jsou rovněž sociální důsledky závislosti. Závislí jedinci nejsou schopni řešit vlastní problémy přijatelným způsobem, nastává postupná depersonalizace a devastace mezilidských vztahů i vlastní osobnosti (Pavlas, 2001). Chování závislých jedinců, kteří nerespektují normy hodnoty společnosti, je pro většinu lidí nepřijatelné a spojené s trestnou činností. Společnost má tendenci drogově závislé stigmatizovat a sociálně izolovat. Riziko sankcí a sociální stigmatizace však může paradoxně u některých jedinců posilovat touhu drogy vyzkoušet (Pavlas, 2001). Problém lze spatřovat i v názoru části společnosti, která nevnímá závislost jako nemoc, ale jako neřest, nežádoucí chování, které je plně pod vlivem lidské vůle, a závislý svým chováním úmyslně poškozuje sebe i okolí. Drogy, které jsou zdrojem příjmu státu (tabák a alkohol), však společnost akceptuje. Rozdělení na „povolené“ a „zakázané“ drogy nerespektuje zdravotní rizika ani potenciál závislosti. Schopnost prožitkemoci „odměny“ je omezená, je třeba dlouhodobé podpory. Cílem léčby by měl být spokojený zdravý člověk (Janů, Racková. In Höschl, 2011).

2.4 Faktory ovlivňující vztah k alkoholu

Existuje velké množství rizikových faktorů, z nichž se může vyvinout problémové chování, pokud neexistuje dostatečná prevence. Kabíček a kol. (2014) dělí rizikové a ochranné faktory na individuální, rodinné a společenské. K individuálním rizikovým faktorům patří například zanedbávání či zneužití v dětství, genetická zátěž, poruchy chování, nízká sebedůvěra a sebeúcta, chronická nemoc nebo handicap (syndrom hyperaktivity, ADHD a další poruchy), školní neúspěch, nejisté perspektivy, nezaměstnanost, přátelé s problémovým chováním, převaha vazby na vrstevníky než na rodiče, příslušnost

k menšinám a další. Dolejš (2014. In Štefková, Dolejš 2016, s. 26) vymezili osobnostní faktor rizikivosti, projevující se rizikovým chováním charakteristikou: „*Adolescent je nerozvážený, nedomyšlí důsledky svého chování, činy jsou realizovány se značnou energií a bez zábrán. Častěji se u těchto jedinců objevuje vztek, hněv a hádavost. Jedinec podezírá své blízké a vzdálené okolí, navazuje destruktivní vztahy a je v konfliktu s druhými. V komunikaci s druhými je agresivnější, bezcitný a cynický. Nerad spolupracuje s ostatními při realizaci dlouhodobých úkolů. Jedinec trpí sníženou sebekontrolou, impulzivitou a poruchami pozornosti. Adolescent se vyhýbá povinností, selhává při dosahování cílů, revoltuje proti normám a snaží se být nezávislý na rodičích. Jedná se o lidi, kteří jsou svérázní, nepoddajní a vyžadují obdiv.*“ Impulzivita je tedy známkou možného vzniku rizikového chování, ale i nástrojem jeho cílené prevence (Dolejš, 2014. In Štefková, Dolejš, 2016).

Rizikové rodinné faktory spočívají například ve ztrátě v rodině, dlouhodobém konfliktu v rodině, dlouhodobé nemoci rodiče (včetně závislosti), nedostatečné komunikaci v rodině, dysfunkční rodině, rostoucím počtu rodin s jedním rodičem, zvyšujícím se počtem dětí narozených svobodným matkám, v nízkém nebo naopak ve vysokém socioekonomickém statusu rodiny s malým rodičovským dohledem, v přílišné autoritativnosti nebo naopak benevolentnosti rodičů nebo v rozporech mezi hodnotami rodiny a vrstevníků. Společenské rizikové faktory zahrnují odosobněnou urbanizaci (budování neosobních, velkých sídlišť, mizející tradice i hranice kultur), chudobu, nezaměstnanost, příležitost k nelegálním činnostem, negativní vzory, nevhodné mediální působení, komunita, dostupnost drog (Kabiček a kol., 2014).

3 Delikvence

Další velkou kapitolou, která tvoří moji práci, je právě delikvence. Pojmem delikvence je označována kriminalita dětí a mladistvých, v širším smyslu zahrnuje jednání, která vzhledem k nízké společenské škodlivosti nejsou trestným činem, například záškoláctví, užívání návykových látek, útky z domova. V případě mladistvých se užívá rovněž pojem juvenilní delikvence (Bělík a kol., 2017). Průcha a kol. (2009, s. 46) zahrnují pod pojmem delikvence mládeže „*všechny typy jednání mládeže, jež porušují sociální normy chráněné právními předpisy včetně přestupků*“. S posuzováním chování souvisí i pojem normalita, kterou lze pojímat statisticky, funkčně nebo normativně, kdy se za normální považuje to, co odpovídá konvenční normě, co je očekávané, přípustné, správné a za nenormální se považuje vše nepřijatelné, nežádoucí či nepovolené. Jedná se tedy o sociální produkt, který se může v různých kulturách lišit (Průcha a kol., 2009).

V případě delikvence je nutné mluvit také o tendenci mladistvých experimentovat. Jejich experimenty spočívají zejména v experimentování s rizikem, ať již alkohol, jiné návykové látky nebo jen zdárně obvyčejné riskování při extrémních sportech. Toto experimentování je přirozenou součástí vývoje dospívajícího, přibývá však počet dospívajících, kteří přijímají rizikový způsob života. Psychologové hovoří o syndromu rizikového chování v dospívání a od počátku padesátých let minulého století se zabývají jeho nárůstem. Pojem syndrom rizikového chování v dospívání (SRCH-D) nahrazuje dříve používaný termín sociálně patologické jevy (Kabíček a kol., 2014), jenž je nadále užíván u dospělé populace (např. Jedlička a kol.).

Výše zmíněné experimentování s rizikem má dle mnohých studií souvislosti s delikvencí, je komplementární složkou delikvence, nejen chronologickým předstupněm. Spáchá-li jedinec delikvenci, obvykle ji doprovází i rizikové chování. Dvě třetiny žáků s rizikovým chováním však delikvenci nespáchají (Moravcová a kol., 2015). Obecný pohled na rizikové chování je ovlivněn předmětem daného vědního oboru, společenským, historickým, vývojovým a kulturním kontextem, jenž ovlivňuje hodnocení závažnosti rizikového chování, a úrovní interakce mezi jedincem a jeho prostředím (Širůčková. In Milovský a kol., 2015). Klinická,

psychologická a speciálně pedagogická diagnostika syndromu rizikového chování může být poměrně odlišná.

3.1 Psychosociální přístup k delikvenci

Delikvenci lze označit jako projev syndromu rizikového chování v dospívání. Jessor (1991. In Kabíček a kol. 2014, s. 34) charakterizoval rizikové chování z psychologického hlediska jako *„jakékoli chování dospívajícího, které může ohrozit jeho vývoj, ať už si je sám adolescent vědom jeho rizikovosti, nebo není – ve druhém případě je naším úkolem ho na rizikovost upozornit“*. Širůčková (In Miovský a kol., 2015, s. 161) tuto definici rozvíjí a charakterizuje rizikové chování jako *„chování, které má negativní dopady na fyzické či psychické fungování člověka a které je nějakým způsobem ohrožující i pro jeho okolí“*.

Jessor (1991. In Štefková, Dolejš, 2016) zahrnul pod pojem syndrom rizikového chování v dospívání abúzus návykových látek a vznik závislosti na nich, negativní sociální jevy v užším smyslu (například problémové chování, agresivitu, suicidální chování) a poruchy reprodukčního zdraví spojené s časným začátkem sexuálního života. Nechovat se rizikovým způsobem dokáže i řada adolescentů vyrovnávající se s tlakem negativním vlivů prostředí. Různé formy rizikového chování se obvykle vyskytují společně, vzájemně se podmiňují a mají shodné rizikové i ochranné faktory. SRCH-D přináší dospívajícímu zdánlivě pozitivní satisfakci v jeho vývojových potížích, pomáhá mu řešit problémy a nahrazovat postrádající prožitky a potřeby. Důsledky rizikového chování mohou být závažné, například závislost na drogách, školní neúspěch, delikvence či předčasné těhotenství. Prevence rizikového chování vychází z hledání zdravých alternativ, které by plnily stejnou funkci – posilovaly sebevědomí, snižovaly úzkost a umožňovaly odpovídající vztahy s vrstevníky (Jessor 1998).

Kabíček (2014) hovoří o problémovém chování jako projevu SRCH-D v psychosociální oblasti, jež se projevuje agresivitou, delikvencí, kriminalitou, sebepoškozováním, sebevraždnými pokusy (častější u dívek) nebo dokonanou sebevraždou (častější u chlapců). Problémové chování zahrnuje rovněž rvačky, tyranizování slabších, týrání zvířat, vzdorovité a provokativní chování, záškoláctví a školní neúspěšnost, opakované závažné lhaní, útěky z domova, ničení majetku, krádeže, žhářství a další. Trvají-li tyto projevy déle než šest

měsíců, mohou přerůst v poruchy chování, jež patří k psychiatrickým onemocněním (Kabiček a kol., 2014).

Miovský (2015) řadí do základních typů rizikového chování záškoláctví, šikanu a extrémní projevy agrese, extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, rasismus a xenofobii, negativní působení sekt, sexuální rizikové chování, závislostní chování (adiktologie), v širším pojetí i okruh poruch a problémů spojených se syndromem týraného a zanedbávaného dítěte a spektrum poruch příjmu potravy.

3.2 Etopedický přístup

Z pedagogického hlediska označujeme problémové chování dlouhodobějšího charakteru (minimálně šest měsíců) a intenzity, jež negativně ovlivňuje každodenní život a vyžaduje zvláštní výchovná opatření či medikamentózní léčbu za poruchy chování (Hornáková. In Lechta,2016). Výchovou, převýchovou, vzděláváním a zkoumáním dětí a mládeže s poruchami chování, jež nelze zvládnout běžnými pedagogickými prostředky, se zabývá etopedie, jeden z oborů sociální pedagogiky zaměřené na výchovné působení na rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny mládeže a dospělých (Průcha a kol. 2009).

Poruchy chování mají různé příčiny, mnoho symptomů a jsou charakterizovány nerespektováním sociálních norem, problémovými vztahy, případně agresivitou. Definice poruch chování a přístupy k nim jsou nejednotné, podobně jako terminologie. V posledních letech se prosazuje termín děti a mládež s poruchami emocí a chování, jenž zdůrazňuje propojenost prožívání a konání (Michalová 2007. In Lechta,2016).

Průcha a kol. (2009) charakterizují poruchy chování jako projevy dětí a mládeže nerespektující ustálené společenské normy. Jako příčiny vzniku poruch chování uvádí nevhodné či nedostatečné výchovné působení, sociální vlivy a dispozice osobnosti na úrovni centrálního nervového systému, které zahrnují vývojové nebo specifické poruchy chování, nejčastěji syndrom ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) - poruchu pozornosti provázenou hyperaktivitou, či ADD (Attention Deficit Disorder) - poruchu pozornosti neprovázenou hyperaktivitou. Poruchy chování mají různou společenskou závažnost a

důsledky, patří k nim například dětský vzdor, záškoláctví, toxikomanie, loupež, agresivita, drogová závislost.

S ohledem na sociální dopady Vojtová (2010, s. 78) definuje poruchu chování jako „*sociální konstrukt, v němž mimo jedince samotného hraje svou roli jeden nebo i více aspektů z jeho sociálního prostředí, ty zakládají souvislosti pro interpretaci poruchy*“.

Etopedie užívá pojem problémové chování pro jednu ze tří kategorií poruch chování: dítě v riziku poruch chování (dítě, které se vyrovnává s riziky osobnostních a sociálních faktorů), problémové chování (dítě s menší intenzitou nežádoucích projevů v chování, časovou omezeností problémů a motivací ke změně, u něhož lze problémové chování zvládnout běžnými pedagogickými postupy) a dítě s poruchou chování a emocí, jehož chování a emocionální reakce jsou odlišné od odpovídajících věkových, kulturních nebo etnických norem a mají negativní vliv na výkon ve škole. Nejedná se o přechodný stav, postižení se vyskytuje nejen ve škole, ale současně v nejméně jednom dalším prostředí a přetrvává přes individuální intervenci v rámci vzdělávacího programu) (Vojtová, 2013. In Bělík a kol., 2017). Chování dítěte je třeba posuzovat a hodnotit ve vývojové souvislosti (Vágnerová, 2012).

Aktuální zjištění o výskytu rizikového chování na druhém stupni základních škola na středních školách (věk respondentů 11–21 let) přináší Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2018 (viz graf 2). Na základních školách (zelená barva) jsou nejčastějším problémem špatné vztahy mezi žáky a záškoláctví. Užívání alkoholu na základních školách se vyskytuje v 1,9 % případů. Na středních školách (oranžová barva) se nejčastěji řeší užívání tabáku a záškoláctví, užívání alkoholu je zastoupeno v 8 % případů.

3.3 Delikventní chování a alkohol

Samotná zkušenost s alkoholem není riziková. Problémem je nízká sebekontrola, která podporuje tendenci k impulzivnosti, nízké emoční regulaci a ochotě riskovat, a z ní pramenící rizikové, případně delikventní chování (Moravcová a kol., 2015). To vysvětluje, proč delikventi nejen páchají zločiny, ale i nebezpečně řídí, mají více nehod, více konzumují

alkohol, kouří, užívají drogy a chovají se riskantně (Gottfredson a Hirschi 1990. In Moravcová a kol., 2015).

Mnohé studie ověřily souvislost a vzájemný vztah mezi konzumací alkoholu a delikvencí. Čím dříve děti začnou konzumovat alkohol, tím větší je pravděpodobnost jeho nadužívání v pozdějším věku (Moravcová a kol., 2015). Děti se zkušeností s excesivní konzumací alkoholu obvykle praktikují i jiné formy rizikového chování, například užívání kanabisu nebo záškoláctví (Moravcová a kol., 2015).

Informace o delikvenci mládeže poskytuje Self-Report Delinquency Study (ISRD), jejíž první vlna proběhla v roce 1992, následovaly studie v roce 2007 a 2013. Respondenty národní studie jsou žáci běžných základních škol a víceletých gymnázií ve věku 12–16 let, respektive 13–15 let z Prahy a Plzně. Studie ukázala, že páchaní méně závažných delikventních činů (například krádeže v obchodech) není mezi mládeží ničím neobvyklým. (Moravcová a kol., 2015). Výzkum ISRD rozlišuje majetkovou, násilnou a ostatní formu delikvence. Majetková běžná delikvence zahrnuje krádeže bez použití násilí (krádež v obchodě, krádež peněženky/tašky apod.), k závažné majetkové delikvenci patří krádež motorového vozidla a věcí z auta, krádež kola a vloupání do budovy. Násilná běžná delikvence zahrnuje skupinovou bitku a nošení zbraně, závažná násilná delikvence loupež, vyhrožování a úmyslné ublížení na zdraví. Do ostatní běžné delikvence výzkumu zahrnuje nelegální stahování z internetu, hackerství, sprejerství (graffiti) a vandalismus, do ostatní závažné delikvence prodej drog a týrání zvířat. Nejvyšší celoživotní prevalenci, výzkum ISRD-3 z roku 2013, zjistil u nelegálního stahování z internetu (59,1 %), dále u krádeží v obchodě (13,1 %) a u vandalismu (10,7 %). Následuje nošení zbraně (9,8 %), skupinová bitka (9,3 %), sprejerství (9,2 %), krádež věci bez použití násilí (8,1 %), týrání zvířat (3,9 %), prodej drog (3,6 %), úmyslné ublížení na zdraví (1,5 %), krádež z auta (1,2 %), vloupání do budovy, loupež/vyhrožování (0,8 %), krádež auta/motorky, kola (0,6 %). V těchto studiích tak nebylo prokázáno delikventní chování pouze v rámci alkoholu, ale u dalších delikventních chování (Moravcová a kol., 2015).

Ve srovnání s předchozími výzkumy výsledky výzkumu ISRD-3 z roku 2013 ukazují pokles delikvence české mládeže. Minimálně jednoho delikventního činu se dopustilo během svého života 38 % mládeže, z nichž 10 % se dostalo do kontaktu s policií. Za poslední rok spáchalo

delikventní čin 30 % respondentů, z nichž 7 % přišlo do kontaktu s policií. Kriminalitu mládeže lze tedy považovat za latentní, obtížně postižitelnou záležitost (Moravcová a kol., 2015). Srovnání delikvence chlapců a dívek mezi roky 2007–2013 ukázalo pokles delikventních činů chlapců, a naopak významné navýšení podílu delikventních činů dívek. Rozdíly v delikvenci chlapců a dívek se tak postupně snižují. Nejvyšší majetková a ostatní delikvence je u čtrnáctiletých dětí, nejvíce násilných forem delikvence u patnáctiletých respondentů. Mezi dětmi hlásícími se k romské národnosti výzkum prokázal více delikventních jedinců ve všech formách delikvence (Moravcová a kol., 2015).

Výzkum ISRD-3 potvrzují rovněž oficiální policejní statistiky, které ve shodném období (2006–2013) prokazují značný pokles (o 53 %) celkové delikvence osob mladších 18 let, a to zejména v majetkové trestné činnosti (Moravcová a kol., 2015).

Rovněž výsledky projektu SAHA (The Social and Health Assessment), prováděné v letech 2003–2004 a orientované na mladší věkovou skupinu 12–16letých, potvrdily vztah mezi užíváním alkoholu a typem antisociálního chování (Sobotková a kol., 2014). Kritickým obdobím pro rozvoj rizikového chování je podle studie raná adolescence. Se zvyšujícím se věkem četnost problémového chování narůstá. Preventivní a intervenční programy by se proto měly zaměřit již na děti mladšího školního věku (Sobotková a kol., 2014). Celá teoretická část díky svým informacím tvoří základ pro vypracování mé praktické části v této práci. V teoretické práci jsou shrnuty nejen faktory, které významným způsobem působí na alkoholismus a na požívání alkoholu u mladistvých, ale snažila jsem se také podat co nejpřehlednější popis dospívání těchto mladistvých a jejich vývoj ať již z pohledu psychického či fyzického. Mladistvý jsou velmi výrazně náchylnější k propadnutí do požívání alkoholu, ať již je k tomu vedou vztahy v rodině, sociální sítě, vztahy ať již s opačným pohlavím nebo například i vzájemné podporování a hecování ze stran kamarádů. Praktická část práce, která navazuje na část teoretickou a pojednává o vlivu alkoholu na mladistvé a jejich vnímání této problematiky.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Úvod

V dospívání, nejrizikovějším obdobím v ontogenetickém vývoji jedince, je tendence mladistvých experimentovat s rizikem přirozenou součástí jejich vývoje. Narůstá však výskyt syndromu rizikového chování v dospívání, které dle řady studií má souvislosti s delikvencí. Výsledky projektu SAHA potvrdily vztah mezi užíváním alkoholu a typem antisociálního chování (Blatný, Hrdlička a spol., 2004). Zkušenost mládeže s alkoholem je velmi rozšířená, zvláště v naší kultuře, kde je pivo považováno za národní produkt a tolerance vůči konzumaci alkoholu je obecně vysoká. Přestože výsledky studií ESPAD (Chomynová a kol., 2016) naznačují trend výrazného poklesu konzumace alkoholu u české mládeže mezi roky 2011 a 2015, který se týká jak zkušeností s konzumací alkoholu, tak i rizikové nadměrné konzumace alkoholu, překračují čeští respondenti evropský průměr v konzumaci alkoholu o 44 %. Samotná zkušenost s alkoholem není riziková, problémem je nízká sebekontrola podporující tendenci k impulzivnosti, nízké emoční regulaci a ochotě riskovat. Dospívající jsou z hlediska alkoholu a drog nejohroženější skupinou.

Dle statistických údajů Policie ČR se na kriminalitě na Kroměřížsku v roce 2019 mladiství podíleli z pěti procent, z toho minimálně třetina byla pod vlivem alkoholu a psychotropních látek (Kyšnerová, 2020). Právě tuto problematiku dále chci v této praktické části mé práce ověřit a zjistit, jakým způsobem se mladiství v této oblasti na kriminalitě podílejí. Budu se také snažit zjistit, proč tuto kriminální činnost páchají a jak tuto problematiku oni sami v mladším věku vnímají.

4 Výzkumné cíle a výzkumné otázky

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo identifikovat vliv alkoholu na delikvenci mládeže v regionu Kroměříž.

Tato práce má také několik dílčích cílů, kterých chci v rámci ověřování faktů v oblasti Kroměřížska dosáhnout. Nejprve se jedná o cíl zjistit, jaké jsou vzorce užívání alkoholu u mladistvých a jaké jsou tyto vzorce v rámci jejich rodin, na tento dílčí cíl budou v dotazníku soustředěny otázky 6,7 a 8. Dalším dílčím cílem je zjistit, zda má užívání alkoholu vliv na porušování sociálně právních norem mladistvých, na tento cíl dostaneme odpověď z dotazníku z otázek 4,5,6,8 a 9. Posledním dílčím cílem je zjistit, jak mladiství vnímají nebezpečnost alkoholu v kontextu rizikového chování, tomuto cíli jsou věnovány otázky 10 až 15.

Z výzkumného cíle vycházejí tři výzkumné otázky:

1. Jaké jsou vzorce užívání alkoholu u mladistvých a v jejich rodinách?
2. Má užívání alkoholu vliv na porušování sociálně právních norem mladistvých?
3. Jak mladiství vnímají nebezpečnost alkoholu v kontextu rizikového chování?

Vzorce užívání alkoholu jsou definovány první zkušeností s alkoholem, množstvím a četností užívání alkoholu v dané cílové skupině. Vzorce chování vedou k očekávání a přesvědčení o užívání alkoholu u vrstevníků a rodičů, které vytvářejí další vzorce chování. Vzorce chování rozumíme zjevné „*postupy chování a jednání, které může vnější pozorovatel sledovat*“ (Smolík, 2017, s. 24). Vzorce chování jsou typické pro mentální i zjevnou činnost určité vymezené skupiny lidí a lze je považovat za kulturu (Smolík, 2017).

4.1 Metodologie výzkumu

Pro vlastní výzkum jsme zvolili kvantitativní přístup, konkrétně dotazníkovou metodu. Sběr dat probíhal v únoru 2020. Respondenti se vyjadřovali k 15 dotazníkovým položkám. Zaměřili jsme se na přístup rodičů k užívání alkoholu u svých dětí a rovněž nás zajímalo,

nakolik si mladiství uvědomují nebezpečí alkoholu z hlediska jeho vlivu na chování jedinců a možné důsledky rizikového chování.

4.2 Předvýzkum

V rámci přípravy výzkumu jsme provedli předvýzkum, jehož cílem bylo ověřit zvolenou dotazníkovou metodu, zda respondenti rozumí jednotlivým položkám v dotazníku a nakolik zodpovědně přistupují k vyplnění dotazníku. Sběr dat proběhl v lednu 2020. Předvýzkum se uskutečnil na malém vzorku 20 osob, 16letých dívek a chlapců, studentů jedné třídy gymnázia.

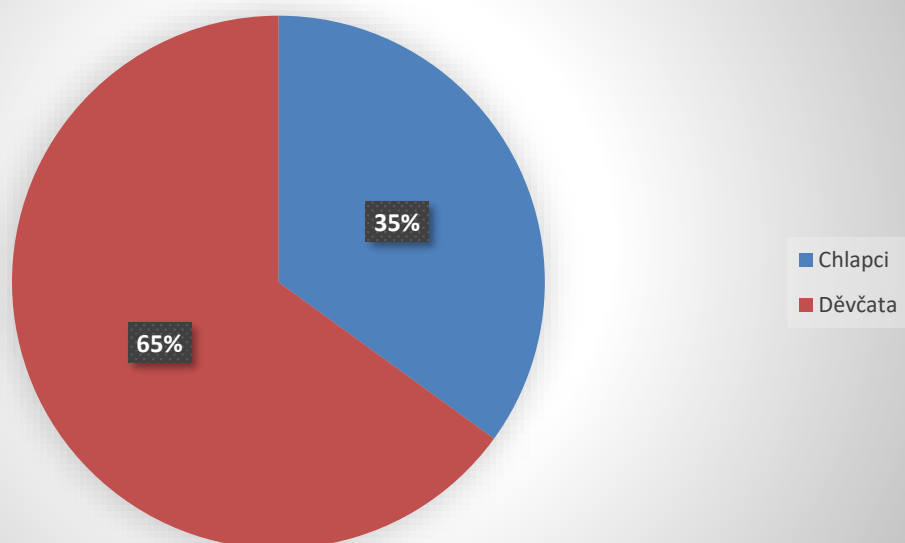
Data v předvýzkumu byla získána prostřednictvím dotazníkového šetření. Účelem předvýzkumu není učinit závěry, ale zjistit, že respondenti chápou jednotlivé položky tak, jak to výzkumník zamýšlel, nikoli např. dvojznačně, následně se tyto problematické položky upravují. Respondenti přistupovali k vyplňování dotazníku zodpovědně, měli možnost klást otázky, aby si ujasnili správné pochopení dotazníkové položky. Na základě předvýzkumu nemusely být položky dotazníku upravovány.

4.3 Výzkumný soubor

Požadavek na geografické umístění výzkumu do regionu Kroměříž jsme naplnili tím, že jsme oslovili studenty dvou kroměřížských gymnázií. Kroměříž je bývalé okresní město, přirozené regionální centrum, do něhož se sjíždějí ke studiu mladiství z celého regionu. Výzkumná data byla získána od 100 studentů, a to v rozložení 50 % vždy na každém ze dvou zkoumaných gymnázií. Dle získaných demografických údajů výzkumný soubor obsahoval 65 dívek a 35 chlapců. Počet dívek téměř dvojnásobně převyšoval počet chlapců, což odpovídá poměru pohlaví na tomto typu školy. Vzhledem k tomu, že rozdíly v delikvenci chlapců a dívek se postupně snižují, nehodnotili jsme zvlášť výpovědi jednotlivých pohlaví. Výrazně převažovali studenti ve věku 17 let (62 %) tedy 62 studentů, téměř třetina 29 žáků (29 %), byli šestnáctiletí mladiství a devět studentů bylo ve věku 15 let. Respondentů pocházejících z vesnického prostředí bylo 54, tj. 54 %, ve městě žilo 46 respondentů, tj. 46 %.

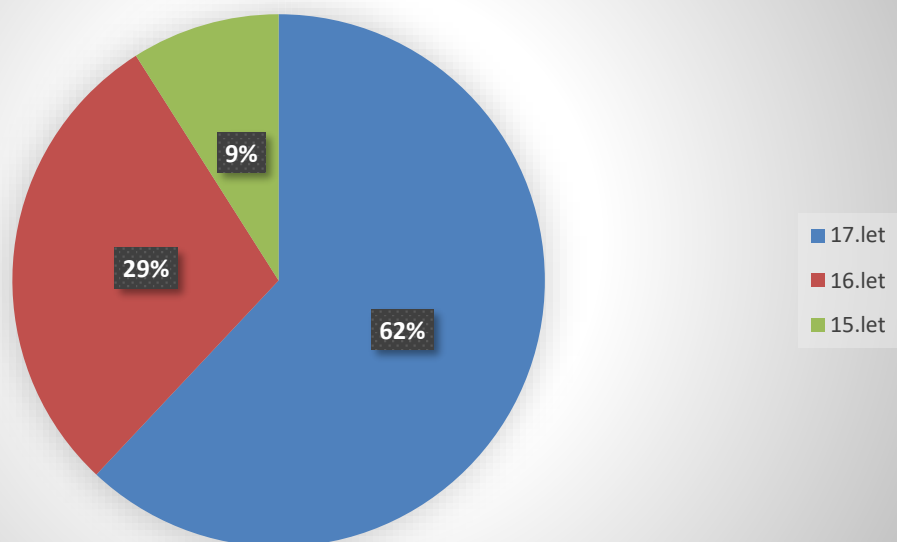
Viz grafy níže.

Počet chlapců a děvčat

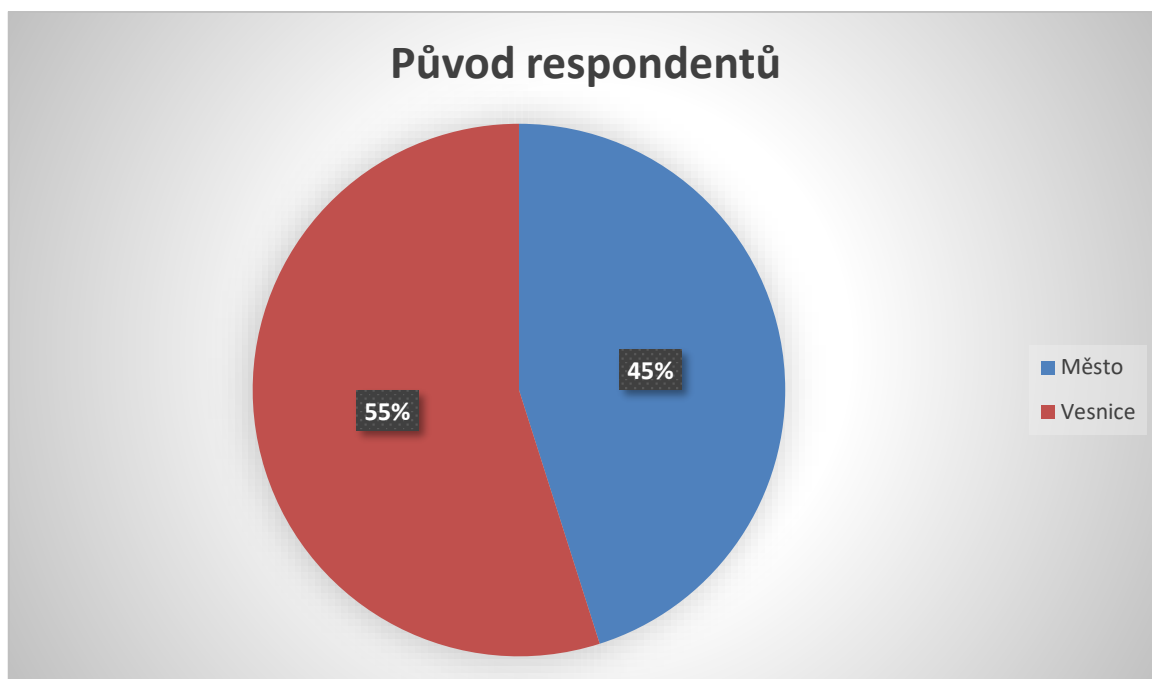

Graf č. 1 Počet chlapců a děvčat

Věk respondentů

Graf č. 2 Věk respondentů

Graf č. 2 Původ respondentů

Pro správné rozložení dotazníku jsme použili metodu anketního výběru, kdy jedinci splňující výběrovou charakteristiku (věk) se do výběru dostali sami na základě svého rozhodnutí.

4.4 Technika sběru dat

Pro účely výzkumu jsme zvolili kvantitativní přístup formou vlastního dotazníkového šetření. Anonymní dotazník obsahoval 15 položek včetně tří položek upřesňujících demografické údaje respondentů a zařazené do úvodní části dotazníku. Dotazník využíval uzavřené a polouzavřené položky, jež byly zaměřeny na přístup rodičů k užívání alkoholu u svých dětí, na povědomí mladistvých o nebezpečích alkoholu z hlediska jeho vlivu na chování jedinců a o možných důsledcích rizikového chování. Srozumitelnost dotazníkových položek pro mladistvé jsme ověřili prostřednictvím předvýzkumu, přesto však bylo třeba brát v úvahu úroveň informací adolescentů o rizicích užívání alkoholu a psychologická vývojová specifika této věkové skupiny.

Získávání dat probíhalo v místnosti vyhrazené pro tento účel, kde bylo zaručeno soukromí. Účast na výzkumu byla dobrovolná, anonymní, respondenti byli seznámeni s účelem výzkumu, s jejich právy, především s právem kdykoliv účast na výzkumu přerušit.

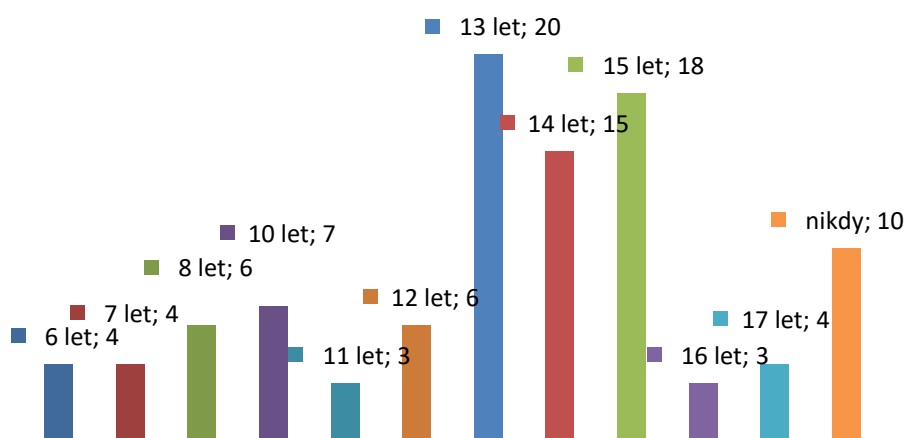
Dotazník tvoří přílohu č. 1 této bakalářské práce.

5 Analýza dat

5.1 Výsledky výzkumu

Výzkumný soubor jsme zkoumali jako celek, bez ohledu na pohlaví a bližší určení věku. Všechna data zde mají být přehledně analyzována na základě pohlaví a věku, včetně výzkumného souboru jako celku. Pro větší přehled zobrazujeme zjištěné informace v grafech, v nichž je uvedena absolutní číselnost. Grafické znázornění výsledků v jednotlivých položkách dotazníku je souhrnně zobrazeno v příloze č. 2.

Položka č. 4 - První zkušenost s alkoholem respondenti uváděli nejčastěji ve 13 letech, a to v počtu 20 respondentů z celkového počtu 100. Celkem 18 respondentů uvedlo, že alkohol poprvé zkusili v 15 letech a ve 14 letech celkem 14 dotazovaných. U čtyř respondentů nastala první zkušenost s alkoholem již v šesti letech. Žádnou zkušenost s alkoholem uvedlo celkem 10 respondentů. Do 15 let tak alkohol vyzkoušelo celkem 83 respondentů a tvoří tak 83 % dotazovaných.

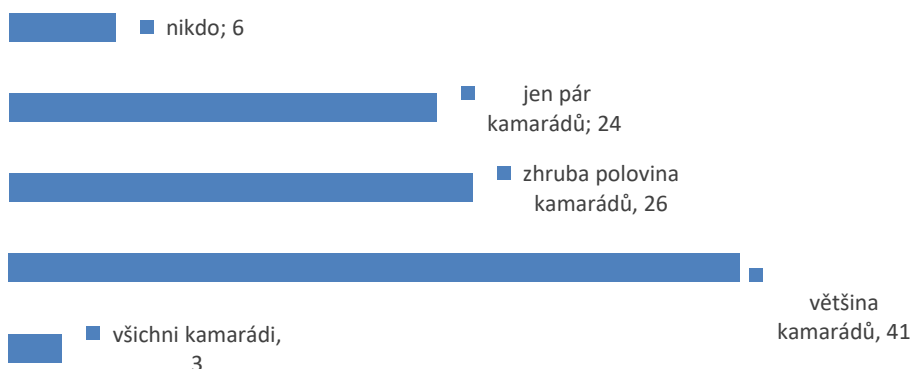
Graf č. 3 Věk první zkušenosti s alkoholem

Položka č. 5 - Četnost užívání alkoholu 1 - 2x měsíčně byla zjištěna u celkem 43 dotazovaných, tedy necelých 50 %. Víkendově užívá alkohol 13 respondentů, několikrát týdně pouze 5 respondentů. Častější užívání alkoholu neuvedl žádný z respondentů. Za pravidelné konzumenty alkoholu se nepovažuje 39 respondentů z celkového počtu 100. Častější konzumace alkoholu tak znamená větší riziko delikventního chování.

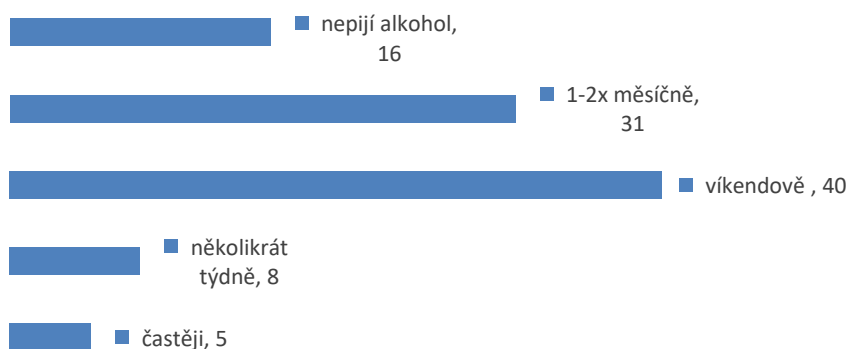
Graf č. 4 Četnost užívání alkoholu

Položka č. 6 - Přesně 41 respondentů se domnívá, že alkohol konzumuje většina z jejich kamarádů, zhruba polovina kamarádů, dle 26 respondentů, jen pár kamarádů dle 24 respondentů a pouze 3 respondenti se domnívají, že všichni kamarádi konzumují alkohol. Naopak 6 respondentů se domnívá, že alkohol nekonzumuje žádný z jejich kamarádů.

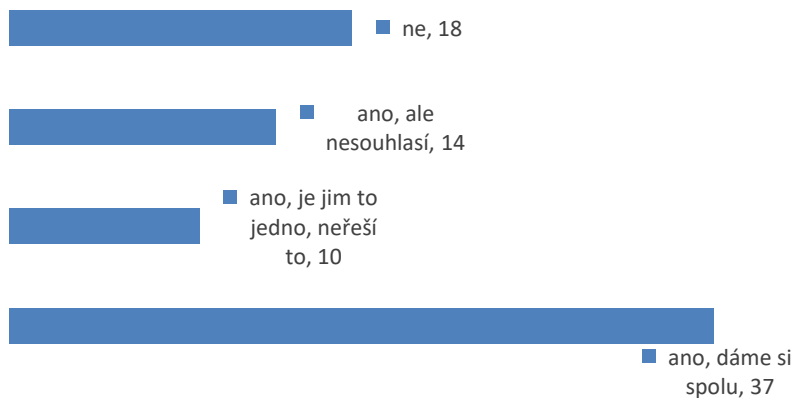
Graf č. 5 Konzumace alkoholu mezi kamarády

Položka č. 7 - O svých rodičích si 40 respondentů domnívá, že konzumují alkohol víkendově, 1–2x měsíčně konzumují alkohol rodiče dle 31 dotázaných. Osm respondentů uvedlo u rodičů konzumaci alkoholu několikrát týdně a pět respondentů uvedlo ještě častější konzumaci. Naopak 16 respondentů se domnívá, že rodiče alkohol nekonzumují.

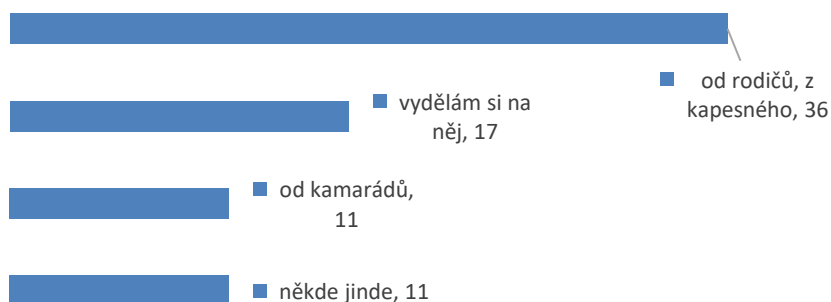
Graf č. 6 Představy respondentů o konzumaci alkoholu u rodičů

Položka č. 8 - Respondenti, kteří konzumují alkohol (61) uvedli, že více jak polovina tj. 37 respondentů konzumuje alkohol spolu s rodiči a u dalších 10 respondentů nevidí rodiče v konzumaci alkoholu svých dětí problém. Naopak více než pětina respondentů, tj. 14 uvedla, že rodiče s konzumací alkoholu u dětí nesouhlasí. Téměř pětina, tj. 18 respondentů uvedla, že rodiče o jejich konzumaci alkoholu vědí, ale nesouhlasí.

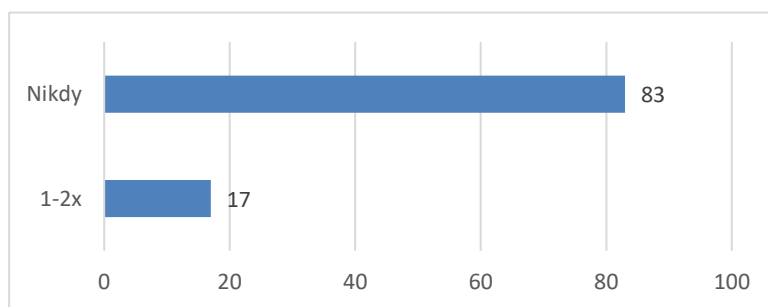
Graf č. 7 Povědomí rodičů o konzumaci alkoholu svých dětí

Položka č. 9 - Pro více než polovinu respondentů konzumujících alkohol, tj. 36 z nich jsou jeho zdrojem rodiče nebo kapesné od rodičů. Z vlastních vydělaných prostředků si hradí alkohol 17 respondentů. Kamarádi jsou zdrojem alkoholu pro 11 respondentů a dalších 11 respondentů uvedlo jiné zdroje.

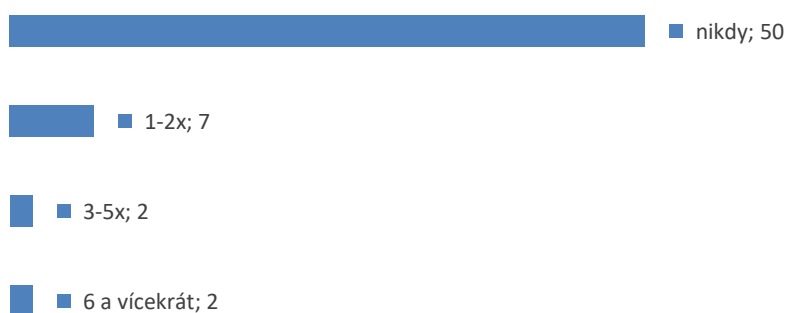
Graf č. 8 Zdroje alkoholu

Položka č. 10.1 - Další devět položek dotazníku bylo zaměřeno na účinky alkoholu a jednání pod vlivem alkoholu. Většina respondentů tj. 83 z celkových 100 odpovědělo, že nebyly nikdy ovlivněni alkoholem natolik, že by nedodrželi slib. Ostatních 17 respondentů uvedlo, že slib porušilo v 1-2 případech. Žádný z respondentů neuvedl, že by slib porušil více než 3x.

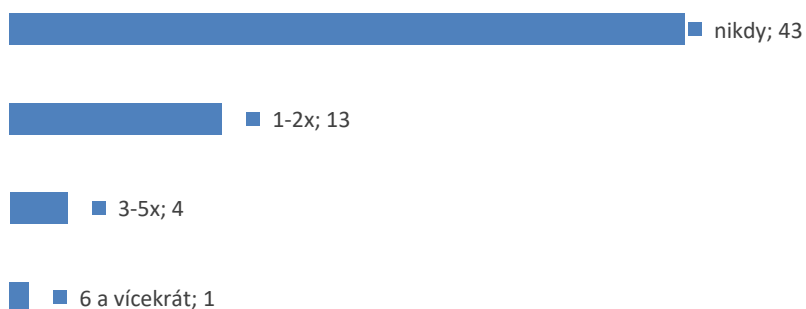
Graf č. 9.1 Nesplnění slibu pod vlivem alkoholu

Položka č. 10.2 - S porušením nařízení rodičů byla situace mírně složitější. Převážná většina respondentů tj. 50 z 61 respondentů, kteří pijí alkohol, uvedla, že nikdy pod vlivem alkoholu neporušila nařízení rodičů. Další respondenti přiznali porušení nařízení rodičů pod vlivem alkoholu 1–2krát (7 respondentů), 3–5krát (2 respondenti) a více než šestkrát rovněž 2 respondenti.

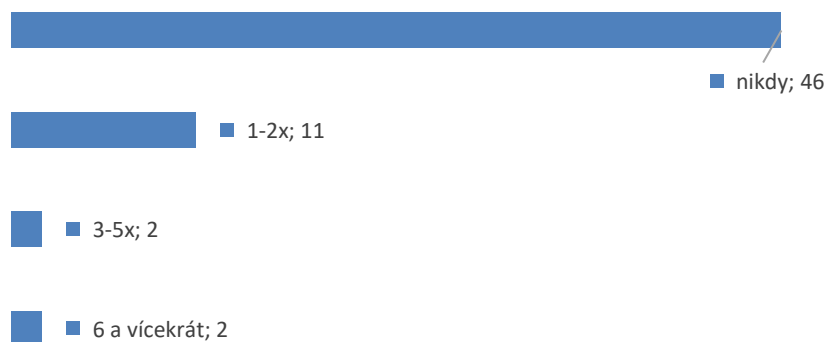
Graf 10.2 Porušení nařízení rodičů pod vlivem alkoholu

Položka č. 10.3 - Více než dvě třetiny respondentů, tj. 43 respondentů uvedlo, že pod vlivem alkoholu se nechovají nevhodně. Nevhodné chování pod vlivem alkoholu přiznalo 1–2krát 13 respondentů, 3–5krát 4 respondenti a více než 6krát pouze 1 z respondentů.

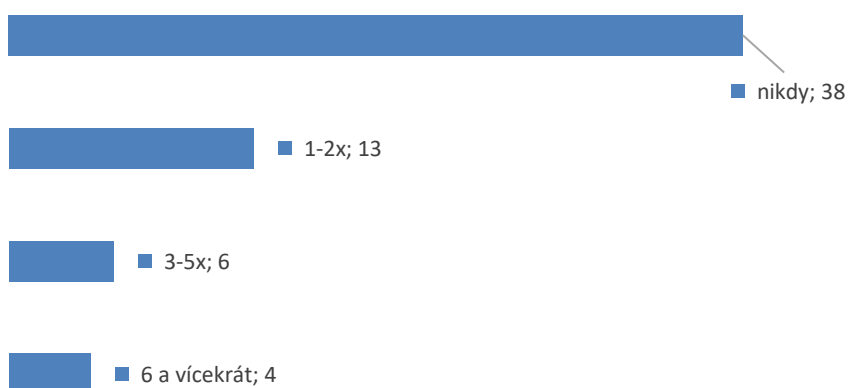
Graf 10.3 Nevhodné chování pod vlivem alkoholu

Položka č. 10.4 - Tři čtvrtiny respondentů, tj. 46 z 61 pijících alkohol, si nejsou vědomi žádného svého zakázaného chování pod vlivem alkoholu. K zakázané činnosti pod vlivem alkoholu se přiznala téměř čtvrtina respondentů, tj. 14, z toho s četností 1–2krát 11 respondentů, 3–5krát 2 respondenti a více než 6krát rovněž 2 respondenti.

Graf 10.4 Zakázané chování pod vlivem alkoholu

Položka č. 10.5 - Celkem 38 respondentů si není vědoma, že by udělala pod vlivem alkoholu něco, za co se stydí. Vliv alkoholu na chování, za které se stydí, uvedlo 23 respondentů, z toho 1–2 případy uvedla pětina respondentů, tj. 13, 3–5 případů 6 respondentů a více než šest případů celkem 4 respondenti.

Graf 10.5 Chování pod vlivem alkoholu, za které se stydí

Položka č. 10.6 - Převážná většina respondentů, 51 z nich není pod vlivem alkoholu slovně agresivní. Naopak 10 respondentů si uvědomuje svou slovní agresivitu pod vlivem alkoholu, z toho 5 respondentů v 1–2 případech, 2 ve více než šesti případech a pouze 1 ve 3–5 případech.

Graf 10.6 Použití slovní agresivity pod vlivem alkoholu

Položka č. 10.7 - Respondenti nejsou v 57 případech fyzicky agresivní pod vlivem alkoholu. Fyzickou agresivitu pod vlivem alkoholu uvedli pouze 4 respondenti, z toho 2 v 1–2 případech, 1 ve více než šesti případech a 1 ve 3–5 případech.

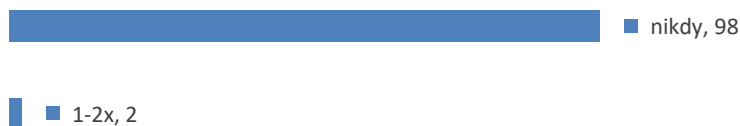
Graf 10.7 Použití fyzické agresivity pod vlivem alkoholu

Položka č. 10.8 - Polovina respondentů uvedla, že nemá pod vlivem alkoholu destruktivní chování. Téměř pětina respondentů, tj. 11 z nich uvedla, že pod vlivem alkoholu něco zničila nebo poškodila, z toho 8 respondentů v 1–2 případech, 2 respondenti ve 3–5 případech a pouze 1 z respondentů více než v šesti případech.

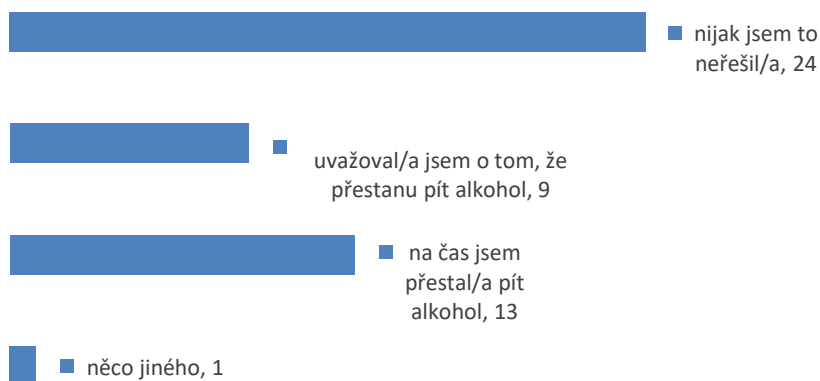
Graf 10.8 Destruktivní chování pod vlivem alkoholu

Položka č. 10.9 - Kromě jednoho případu, celkem 60 respondentů uvedlo, že nikdy neměli problém s policií. Pouze 1 respondent uvedl problém s policií v 1–2 případech.

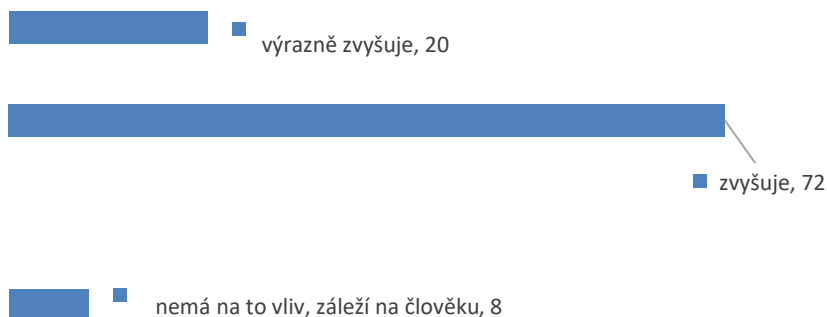
Graf 10.9 Problém s policií pod vlivem alkoholu

Položka č. 11 – V případě, že se staly problémy spojené s konzumací alkoholu, což uvedlo 47 respondentů, 24 z nich problémy neřešila, 13 z nich na čas přestalo pít alkohol, 9 z nich pouze uvažovalo o tom, že přestane pít alkohol a 1 respondent problémy vyřešil jiným způsobem.

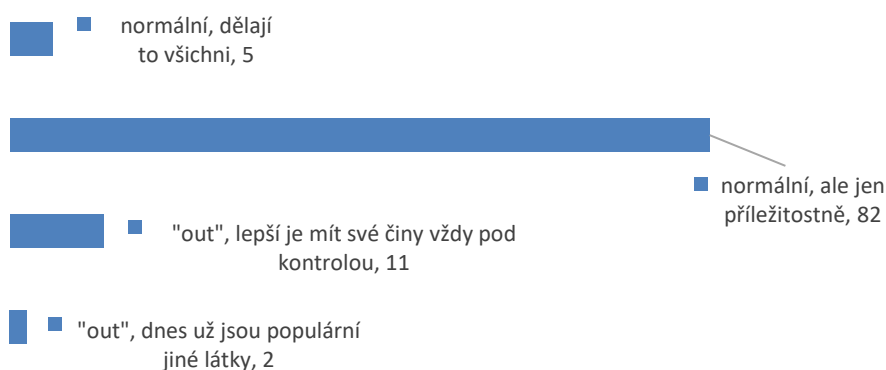
Graf č. 10 Řešení problémů spojených s konzumací alkoholu

Položka č. 12 - Alkohol podle 72 respondentů zvyšuje pravděpodobnost, že člověk udělá něco, co se nemá nebo nesmí. Pětina respondentů, tj. 20 z nich uvádí výrazné zvýšení uvedené pravděpodobnosti. Naopak 8 respondentů se domnívá, že alkohol neovlivňuje chování jedince a záleží pouze na něm samotném, jak jedná.

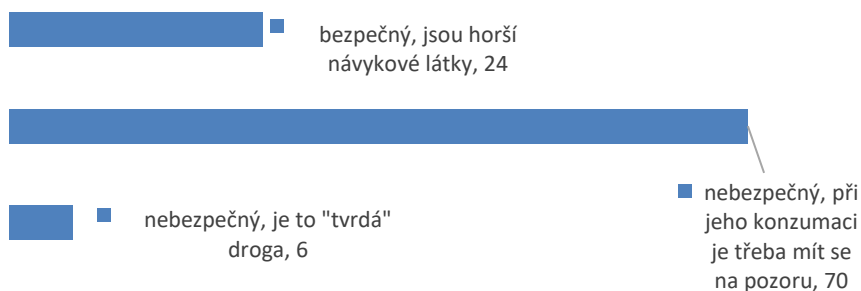
Graf č. 11 Hodnocení účinků alkoholu na chování jedince

Položka č. 13 - Konzumaci alkoholu považuje za normální 82 respondentů v případě, že je příležitostná. Obecně je konzumace alkoholu normální pro 5 respondentů, kteří se domnívají, že alkohol pijí všichni. Alkohol jako přežitek vnímá 13 respondentů, pro 11 z nich z důvodu, že je lepší mít své činy vždy pod kontrolou, pouze pro 2 z respondentů z důvodu, že existují jiné, populárnější látky.

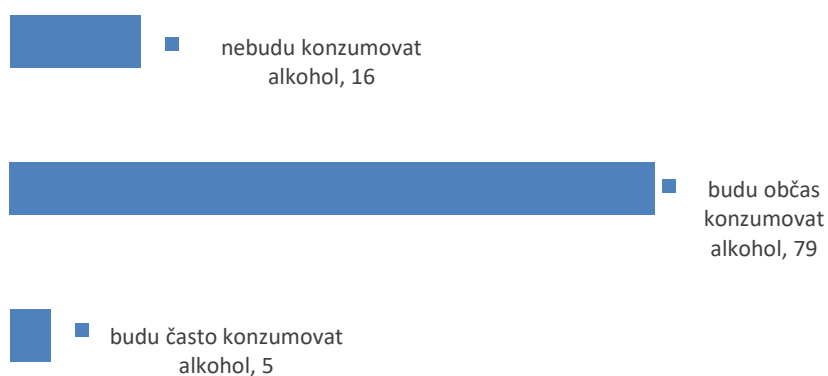
Graf č. 12 Hodnocení konzumace alkoholu

Položka č. 14 - Nejvíce respondentů, tj. 70 se domnívá, že alkohol je nebezpečný a při jeho konzumaci je třeba mít se na pozoru. Čtvrtina respondentů, tj. 24 považuje alkohol za bezpečný, za horší považuje návykové látky. Alkohol za nebezpečnou „tvrdou“ drogu považuje 6 respondentů.

Graf č. 13 Charakteristika alkoholu

Položka č. 15 - Z vlastního pohledu se 79 respondentů domnívá, že v budoucnosti pravděpodobně bude občas konzumovat alkohol a 5 respondentů bude často konzumovat alkohol. O abstinenci alkoholu v budoucnosti uvažuje 16 respondentů.

Graf č. 14 Konzumace alkoholu z osobní perspektivy

5.2 Interpretace výzkumu, diskuse

Cílem výzkumu bylo identifikovat vliv alkoholu na delikvenci mládeže v regionu Kroměříž. Z cíle vyplývaly výzkumné otázky zaměřené na přístup rodičů k užívání alkoholu u svých dětí, na povědomí mladistvých o nebezpečí alkoholu z hlediska jeho vlivu na chování jedinců a na možné důsledky rizikového chování. Jen pro porovnání jsme vybraná data srovnali s výsledky studie ESPAD čerpající data od českých respondentů, přestože tato studie analyzovala data respondentů ve věku 15–16 let, kteří v našem šetření byli zastoupeni pouze z 38 %; převažoval počet 17letých (62 %).

1. Jaké jsou vzorce užívání alkoholu u mladistvých a v jejich rodinách?

Průměrný věk první zkušenosti s alkoholem je 11,57 let, což je o rok nižší věk, než uvádí studie ESPAD: 12,6 let. Věk 13 let ve spojení s první zkušeností s alkoholem uvedlo nejvíce respondentů (20 %), druhý největší počet respondentů (18 %) uvedl 15 let jako rok první zkušenosti s alkoholem. Abstinentsů bylo v našem výzkumném souboru 10 %.

Alkohol v životě ochutnalo 61 % respondentů, což je přibližně o třetinu (34,8 %) méně, než uvádí studie ESPAD, podle níž alkohol v životě ochutnalo 95,8 % českých respondentů. Četnost užívání alkoholu je u téměř poloviny respondentů (43 %) 1–2krát měsíčně. Přibližně shodný výsledek našeho výzkumu a studie ESPAD je počet respondentů, kteří konzumují alkohol jednou týdně 13 % / 14,8 % ve studii ESPAD. Ve srovnání se studií ESPAD je u našeho výzkumného souboru vyšší nadměrná konzumace alkoholu: konzumaci alkoholu 5x týdně uvedlo 5 % respondentů, zatímco u studie ESPAD 1,5 % respondentů. Častější konzumaci alkoholu neuvedl žádný respondent. 39 % respondentů se nepovažuje za pravidelné konzumenty alkoholu.

Více než dvě třetiny respondentů (70 %) se domnívají, že konzumace alkoholu je běžná a alkohol konzumují všichni (3 % respondentů), téměř všichni (41 % respondentů) nebo polovina z jejich kamarádů (26 % respondentů). Tento výsledek odpovídá výsledkům studie ESPAD, kde konzumaci alkoholu potvrdilo 68,5 % českých respondentů. Pouze 6 % respondentů našeho šetření se domnívá, že alkohol nekonzumuje nikdo z jejich kamarádů, což může odpovídat výsledku v první položce, že 10 % respondentů jsou abstinenti.

Za zcela běžnou považuje většina respondentů (84 %) konzumaci alkoholu u svých rodičů. U 71 % z respondentů se dle jejich názoru jedná o příležitostnou konzumaci, u 13 % o nadměrnou konzumaci. O abstinenci svých rodičů je přesvědčeno 16 % respondentů.

U respondentů konzumujících alkohol lze přístup většiny rodičů (59,5 %) ke konzumaci alkoholu u svých dětí označit za velmi shovívavý. Téměř polovina respondentů (46,8 %) konzumuje alkohol se svými rodiči a u dalších 12,7 % respondentů rodiče nevidí v jejich konzumaci alkoholu problém. Naopak více než pětina respondentů (23 %) uvedla, že rodiče o jejich konzumaci alkoholu nevědí. U další téměř pětiny (18 %) respondentů rodiče o jejich konzumaci alkoholu vědí, ale nesouhlasí.

Shovívavost poloviny rodičů vůči konzumaci alkoholu u svých dětí potvrzují i následující data: téměř polovina respondentů (48 %) získává alkohol od rodičů nebo z kapesného.

Velmi častým vzorcem užívání alkoholu u mladistvých je tedy především epizodické užívání alkoholu, které je vázáno na prostředí, ve kterém je alkohol mladistvými konzumován, jako jsou různé večírky atd. Dalším významným vzorcem je to, že někteří mladiství žijí s rodiči, kteří alkohol konzumují ve větší míře, může tak docházet k představě, že alkohol do normálního života patří a je jeho součástí. Poslední důležitou roli hrají také finance. Kdyby mladiství ve většině případů nedostávali peníze od rodičů, tedy peníze tzv. zdarma koupě alkoholu, hlavně v dnešní době, kdy se cena neustále zvyšuje, aby je od tohoto nákupu odradila. Rodiče by tak měli více věnovat pozornost tomu, za co děti jejich peníze utrací.

2. Má užívání alkoholu vliv na porušování sociálně právních norem mladistvých?

Problémové chování mladistvých, které porušují sociálně právní normy, lze hodnotit ve vztahu k jiným osobám, k sobě samému nebo k věcem. Převážná většina respondentů (80–98 %) popírá nevhodného chování pod vlivem alkoholu a až na ojedinělé případy neměli respondenti ani problém s policií.

Až 37 % respondentů, kteří někdy požili alkohol, přiznalo, že i opakovaně udělalo něco, za co se stydí. Jejich chování tedy zřejmě neslo znaky určitého porušení společenských norem, ale vzhledem k pocitu viny respondentů nelze hovořit o nerespektování společenských norem a hodnotit chování jako problémové, spíše za odpovídající zvláštnostem vývojového stupně adolescentů, kteří jednají více emotivně a impulzivně.

Téměř třetina respondentů (30 %) přiznává nevhodné chování, v pětině případů ojedinělé, k častému opakování docházelo u 2 % respondentů. Podobně je tomu i u dat svědčících o zakázaném chování (24 % respondentů) a porušení nařízení rodičů (17 %). Ojediněle a bez častějšího opakování udalo 17 % respondentů nesplnění slibu. Agresivita převažuje verbální (16 % respondentů, z toho u 4 % často se opakující), o fyzické agresivitě jsme získali data u 6 % respondentů, z toho u 2 % o často se opakující. Významná jsou 4 %, respektive 2 % respondentů udávajících často se opakující agresivitu, z čehož by bylo možné usuzovat již o určitém rysu chování nebo osobnosti. Destruktivní chování pod vlivem alkoholu udala téměř pětina respondentů (18 %). Tendence k suicidálnímu chování či jednání nevedl v polootevřené otázce žádný respondent.

Díky tomuto výsledku tak lze dojít k závěru, že porušování sociálně právních norem je ve velkém množství případů ovlivněno pozitivním alkoholem. Ve většině případů se však jedná o méně závažné prohřešky, které mladiství musí řešit. Jen v ojedinělých případech jde o problémy rozsáhlejšího charakteru.

3. Jak mladiství vnímají alkohol a jeho nebezpečnost v kontextu rizikového chování?

Téměř polovina respondentů (47 %) si uvědomila problémy spojené konzumací alkoholu v kontextu vlivu na chování jedince, ale dvě třetiny z nich problémy neřešily nebo pouze uvažovaly o řešení. Pouze pětina respondentů, která si problémy chování spojené s konzumací alkoholu přiznala, přestala alkohol konzumovat.

Data z výzkumného šetření potvrzují, že převážná většina respondentů (82 %) ví o souvislostech negativního vlivu alkoholu na vznik rizikového chování. Pouze 8 % respondentů se domnívá, že je v moci člověka tento negativní vliv překonat. O nebezpečnosti

alkoholu jsou přesvědčeny více než dvě třetiny (70 %) respondentů, ostatní považuje za horší jiné návykové látky. Alkohol za nebezpečnou „tvrdou“ drogu považuje 6 % respondentů.

Konzumaci alkoholu považují respondenti většinou (82 %) za normální, je-li příležitostná, a nevidí potřebu abstinovat. O abstinenci alkoholu v budoucnosti uvažuje malá část respondentů (16 %). Méně respondentů (11 %) považuje alkohol za přežitek a upřednostňuje kontrolu nad svým jednáním, pro některé jedince je alkohol přežitkem, protože existují oblíbenější látky.

Analýza výsledků našeho výzkumu naznačuje, že postoje respondentů našeho výzkumného souboru k vlivu alkoholu na delikvenci mládeže odpovídají jak zvláštnostem jejich vývojové etapy, tak i faktu, že se jedná o studenty gymnázií, kteří sice mají určité informace a určitou míru zodpovědnosti, ale jejich chování je v souvislosti s jejich věkovými zvláštnostmi ovlivňováno intenzivním emočním prožíváním a jednáním a jejich emoce mohou ovlivnit úsudek, což se dle našeho názoru projevilo například v představách o častosti konzumace jejich kamarádů či přístupu rodičů k jejich konzumaci alkoholu. Překvapující je údaj o průměrné první zkušenosti s alkoholem v 11,57 letech, což je o rok dříve, než uvádějí výsledky studie ESPAD.

Z hlediska chování respondentů pod vlivem alkoholu zřejmě nešlo o nerespektování společenských norem, ale vzhledem k tomu, že cítili pocit viny, jednalo se spíše o impulzivní či afektivní jednání související s jejich věkovými zvláštnostmi. Pozornost je třeba zaměřit na častěji opakovanou verbální i fyzickou agresi, jež se vyskytla v našem výzkumném souboru. Narůstající agrese může být příčinou dalších psychosociálních problémů.

Z výzkumu tedy je zřejmé vidět, že většina dotazovaných vnímá alkohol jako velký problém v případě, že je konzumován ve větší míře a může tak velmi silně ovlivnit nejen jedince, ale i jeho okolí. Tuto problematiku si většina dotazovaných uvědomuje, ovšem v případě možnosti pít alkohol na tento fakt zapomínají, či mu nevěnují pozornost. Z výzkumu je taky patrné, že se jedná o mladistvé ve věku, kdy je jejich touha po experimentování velká a alkohol tak zkouší skoro všichni, zde je určitý špatný vliv alkoholu na člověka zcela opomíjen. Pokud se tedy zaměříme na praktickou část z pohledu výše uvedené teoretické

části, je zřejmé, že právě chování mladistvých ve všech oblastech při jejich dospívání úzce souvisí a začleňuje se i do této problematiky.

6 Doporučení pro praxi

Výsledky našeho výzkumu jsou vcelku optimistické, přesto svědčí o určité nezkušenosti a naivitě respondentů o možnostech sebekontroly a autoregulačních schopností. Patrná je však zodpovědnost, s jakou přistupují k problematice vlivu alkoholu na chování jedince, a otevřenost. Za vhodné považujeme využít věkových zvláštností a zapojení co nejvíce aktérů do nastavení efektivní prevence, která je v oblasti vzniku rizikového chování mladistvých klíčová.

Efektivní prevence rizikového chování mládeže by měla být komplexní, měla by kombinovat více strategií, být kontinuální, systematicky plánovaná a cílená. Měla by poskytovat adekvátní informace a působit přiměřenými formami. Důležité je její včasné nasazení a pozitivní orientace.

V období adolescence se rozvíjí a dotváří identita jedince, který usiluje o nové sebe vymezení, osvojuje si nové kompetence, nové role a sociální postavení. Mění se jeho postoje k hodnotám, v hledání vlastního životního stylu odmítá vše staré, odpoutává se od rodiny a velký význam pro něj mají vrstevníci, přátelské a partnerské vztahy, u nichž hledá ocenění, pocit jistoty a bezpečí, což může být zrádné v případě negativního tlaku okolí.

Do prevence by měli být zapojeni všichni aktéři: mladiství jedinci, škola i rodina.

Škola má v rámci prevence velký význam, neboť má z velké části možnost prevenci řídit. Škola předává studentům informace, poznání a ovlivňuje jejich postoje a chování. Využívá přitom působení vrstevníků, interakci a aktivní zapojení studentů. Vrstevníci jsou v období autonomizace pro dospívajícího novým zdroj emoční opory, posilují sebevědomí a sebejistotu. Učitel může tohoto vztahu využívat v posilování některých sociálních dovedností, například ochotě pomoci či podpořit.

Školy mohou využít již ověřené projekty Bezpečná škola či Minimální preventivní program prevence rizikového chování.

Škola by měla pedagogům poskytovat metodickou podporu v oblasti prevence a diagnostiky problémového chování, například záškoláctví, které je dle výzkumných studií největším problémem na středních školách. Včasné odhalení problémového chování má velký význam pro další průběh, případně eliminaci eskalace.

Pedagogové by měli mít možnost účastnit se supervize a mentoringu, vedených externími lektory. Účelem supervize může být zdokonalení schopnosti vést dialog, a to jak se studenty, tak i s jejich rodiči. Účelem dialogu není hodnocení a dosažení rozhodnutí, ale pochopení a změna smýšlení zúčastněných osob. Dialog může přispět ke sdílení osobních postojů a zkušeností, odhaluje skryté předpoklady a vzorce myšlení jedince, případně i jeho tvůrčí možnosti. Supervize podporuje účastníky v dosažení určitých organizačních, profesionálních a osobních cílů. Hlavním cílem supervize je reflexe pracovní činnosti a podpora procesu učení a změny. Cílem mentoringu je profesionální rozvoj formou nehodnotící podpory, založené na důvěře. Mentor vede a motivuje k nalézání vlastních řešení, které lze uskutečnit v konkrétní vlastní situaci a podmínkách.

Metodickou podporu pedagogům, ale i podporu studentům v oblasti primární prevence rizikového chování a školní neúspěšnosti poskytují školní poradenská pracoviště (školní speciální pedagog, školní psycholog, výchovný poradce, školní metodik prevence).

Prevence cílená na studenty by měla interaktivním způsobem předávat informace o negativních důsledcích užívání návykových látek, zvyšovat kompetence a dovednosti studentů. Úspěšný je například Peer program zaměřený na specifickou prevenci v adiktologii, jehož cílovou skupinou jsou adolescenti ve věku od 15 do 18 let.

Pro dospívajícího stále zůstává největší podporou jeho rodina. I přes proměny vztahů v rodině, které souvisejí s nárůstem autonomie adolescentů a s jejich odpoutáváním se z kognitivní a emoční vázanosti na rodiče, měla by rodina zůstat pro dospívajícího zdrojem jistoty a bezpečného zázemí. Častým zdrojem konfliktů v rodinách dospívajících je jejich

snaha o autonomizaci a tendence rodičů kontrolovat. Je velmi důležité vytvořit novou rovnováhu vzájemných vztahů a v tomto směru potřebují i rodiče podporu. Zde může rovněž pomoci škola, která zprostředkuje pro rodiče tematické přednášky nebo semináře a seznámí je s nimi na rodičovských schůzkách.

Závěr

Celá tato bakalářská práce byla psána na téma vliv alkoholu na delikvenci mládeže v regionu Kroměříž. V této práci se tak věnuji aktuální problematice rizikového chování mládeže, a to zejména s ohledem na vliv alkoholu na toto chování. V teoretické části jsou shrnuty veškeré důležité poznatky, které pro správné pochopení praktické části jsou stěžejní. Zejména se zde věnuji vymezení vývoje mládeže, a to hlavně v období adolescence, které je charakteristické oblibou vyhledávat vzrušení a riskovat, ve většině případů je tato oblib spojena s užíváním alkoholu či jiných návykových látek. V teoretické části jsou vymezeny také jednotlivé faktory, které toto nevhodné chování či konzumaci alkoholu podporují a všechny informace postupně navazují na praktickou část. Mnohé studie prokázaly souvislosti mezi rizikovým chováním a delikvencí. Rodinné faktory rizikového chování tvoří třetí oblast, do níž by měla být zaměřena prevence.

V praktické části bakalářské práce jsme se zabývali identifikací vlivu alkoholu na delikvenci mládeže v regionu Kroměříž. Výzkumné otázky jsme zaměřili na identifikaci vzorců užívání alkoholu u mladistvých a v jejich rodinách, na porušování sociálně právních norem mladistvými pod vlivem alkoholu a na vnímání nebezpečnosti alkoholu z hlediska jeho vlivu na chování jedince. Pro výzkum jsme zvolili kvantitativní přístup, konkrétně dotazníkovou metodu. Vlastnímu výzkumu předcházela předvýzkum, jehož cílem bylo ověřit zvolenou dotazníkovou metodu, zda respondenti rozumí jednotlivým položkám v dotazníku a nakolik zodpovědně přistupují k vyplnění dotazníku. Vzhledem k malému vzorku osob nebylo možné učinit obecnější závěry, došlo pouze ke stylistické úpravě některých otázek. Sběr dat pro vlastní výzkum probíhal v únoru 2020. Výzkumný soubor obsahoval 65 dívek a 35 chlapců, studentů a studentek dvou kroměřížských gymnázií ve věku od 15 do 17 let.

Jednotlivá data, která z těchto dotazníků vzešla, mě v mnoha případech velmi zaujala a překvapila, některé odpovědi jsem naopak očekávala. Všechna data byla srovnávána s poslední studií ESPAD. Prvním zajímavým výsledkem byl hned zpočátku, a to první zkušenost s alkoholem v mém šetření byl tento věk 11,57 let, což je o rok nižší věk, než uvádí studie ESPAD (12,6 let).

Dalším, spíše příjemným výsledkem pro mě bylo zjištění, že zkušenost s alkoholem má pouze 61 %, což je oproti výsledku ESPAD 96% velký rozdíl. Zajímavým zjištěním bylo také to, jak často rodiče respondentů pijí alkohol. U 13 z nich se objevila odpověď několikrát týdně či častěji, toto číslo mě velmi nemile překvapilo. Zajímavé také bylo zjištění, že u 37 respondentů se objevila odpověď, že alkohol konzumují s rodiči, což v případě věku respondentů pod 18 let není příliš pozitivní výsledek. Výsledek, odkud respondenti na alkohol berou peníze, mě nijak nepřekvapil. 36 z nich dostává od rodičů kapesné a díky tomu má finance na alkohol. V tomto případě bych určitě řešila více to, za co děti své finance utrací.

Problémové chování pod vlivem alkoholu a porušující sociálně právní normy popírá převážná většina respondentů. Pouze v ojedinělých případech měli respondenti problém s policií. Nejvíce respondentů se přiznalo k chování, za které se stydí. Jejich chování tedy zřejmě neslo znaky určitého porušení společenských norem, ale vzhledem k pocitu viny respondentů nelze hovořit o nerespektování společenských norem a hodnotit chování jako problémové, spíše za odpovídající zvláštností vývojového stupně adolescentů, kteří jednají více emotivně a impulzivně.

Z výsledků našeho výzkumu i přes jejich pozitivnost vyplývá potřeba efektivní prevence v oblasti rizikového chování, která by byla zaměřena na všechny aktéry: dospívající, jejich rodiče i pedagogy. Ve vztahu ke studentům je třeba nejen předávat informace, ale ovlivňovat i jejich postoje a chování. Nabízí se využití působní vrstevníků, kteří se v období autonomizace dospívajícího stávají jeho novou oporou. Škola, zejména školní poradenské pracoviště, by měla poskytovat metodickou podporu v oblasti prevence a diagnostiky problémového chování i pedagogům. Včasná diagnostika poruchy chování má velký význam pro další vývoj. Metodickou pomoc potřebují i rodiče, kteří se s dospívajícím často dostávají do konfliktu především pro jeho snahu o osamostatnění, a je třeba vytvořit novou rovnováhu vzájemných vztahů. I v tomto směru může významně napomoci spolupráce školy s rodinou.

Seznam použité literatury

- [1] BĚLÍK, Václav, Stanislava HOFERKOVÁ a Blahoslav KRAUS. *Slovník sociální patologie*. Praha: Grada, 2017, 120 s. Pedagogika. ISBN 978-80-271-0599-1.
- [2] ERIKSON, Erik H. *Dětství a společnost*. Praha: Argo, 2002. ISBN 80-720-3380-8.
- [3] HÖSCHL, Cyril, Ján PRAŠKO a Richard ROKYTA. *Emoce v medicíně*. Praha: Academia Medica Pragensis, 2011. ISBN 978-80-86694-99-3.
- [4] HUTYROVÁ, Miluše. *Děti a problémy v chování: etopedie v praxi*. Praha: Portál, 2019. ISBN 978-80-262-1523-3.
- [5] JANSA, Petr a Josef DOVALIL. *Sportovní příprava: vybrané teoretické obory, stručné dějiny tělesné výchovy a sportu, základy pedagogiky a psychologie sportu, fyziologie sportu, sportovní trénink, sport zdravotně postižených, sport a doping, úrazy ve sportu a první pomoc, základy sportovní regenerace a rehabilitace, sportovní management*. Praha: Q-art, 2007. ISBN 80-903-2808-3.
- [6] KABÍČEK, Pavel, Ladislav CSÉMY a Jana HAMANOVÁ. *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-793-4.
- [7] KALINA, Kamil. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1411-0.
- [8] KRAUS, Blahoslav. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-731-5125-1.
- [9] LECHTA, Viktor, ed. *Inkluzivní pedagogika*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1123-5.

- [10] MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8747-7.
- [11] MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5309-6.
- [12] MIOVSKÝ, Michal, Tereza ADÁMKOVÁ, Miroslav BARTÁK, et al. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Druhé, přepracované a doplněné vydání. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-391-4.
- [13] MORAVCOVÁ, Eva, Zuzana PODANÁ a Jiří BURIÁNEK. *Delikvence mládeže: trendy a souvislosti*. Praha: Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-860-3.
- [14] NECHANSKÁ, Blanka. *Uživatelé alkoholu a jiných drog ve zdravotnické statistice od roku 1959*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2011. ISBN 978-80-7440-048-3.
- [15] NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. 5., rozšířené vydání. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1357-4.
- [16] PAVLAS, Ivan. *Člověk a drogové závislosti*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2001. Mimořádné formy studia. ISBN 80-7042-197-5.
- [17] PERTOLD, Filip. *Přechod na střední školu, pití alkoholu a vliv vrstevníků na kouření mládeže*. Praha: Národohospodářský ústav AV ČR, 2015. Studie. ISBN 978-80-7344-365-8.
- [18] PERIČ, Tomáš. *Sportovní příprava dětí*. Praha: Grada, 2004. Děti a sport. ISBN 80-247-0683-0.

- [19] PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2014. Klasici. ISBN 978-80-262-0691-0.
- [20] PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-503-5.
- [21] PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 6. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
- [22] SKÁLA, Jaroslav. *Závislost na alkoholu a jiných drogách*. Praha: Avicenum, 1987.
- [23] SMOLÍK, Josef. *Subkultury mládeže: sociologické, psychologické a pedagogické aspekty*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2017. ISBN 978-80-7509-498-8.
- [24] SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché. ISBN 978-80-247-4042-3.
- [25] ŠTEFKOVÁ, Ivana, DOLEJŠ, Martin. *Resilience u adolescentů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-4903-6.
- [26] THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.
- [27] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8308-0.
- [28] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

[29] VOJTOVÁ, Věra. *Inkluzivní vzdělávání žáků v riziku a s poruchami chování jako perspektiva kvality života v dospělosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5159-1.

[30] WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-419-9.

Specifické prameny

[31] ANDERSON, Peter. *Alkohol – opomíjená závislost*. Projekt ALICE RAP. Praha: Úřad vlády České republiky. Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti. Zaostřeno 1/2016. [online]. 4. února 2016. [cit. 24. 1. 2020]. ISSN 2336-8241.

[32] BLATNÝ, Marek, Michal HRDLIČKA, Petr KVĚTOŇ, Dalibor VOBOŘIL a Martin JELÍNEK. *Zprávy - Psychologický ústav AV ČR: Výsledky české části mezinárodního projektu SAHA II.: deskriptivní analýza rizikového chování a rizikových a protektivních faktorů vývoje mladistvých z městských oblastí z hlediska věkových kohort* [online]. 10. ročník. AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY PSYCHOLOGICKÝ ÚSTAV, 2004 [cit. 2020-05-06]. ISBN 1211-8818. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1311246675.pdf>

[33] MRAVČÍK, Viktor. *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2018*. Praha: Úřad vlády České republiky. Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti. Září 2019. [cit. 24. 1. 2020]. ISBN 978-80-7440-237-1. Dostupné rovněž z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/33122/871/VZdrogy2018_web%202020-01-13_V02.pdf.

Periodika

- [34] CHOMYNOVÁ, Pavla, Ladislav CSĚMY a Viktor MRAVČÍK. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) 2015*. Praha: Úřad vlády České republiky. Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti. Zaostřeno 5/2016. [online]. 20. září 2016. [cit. 24. 1. 2020]. ISSN 2336-8241. Dostupné rovněž z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/32196/734/zaostreno_2016-05_v03.pdf.
- [35] CHOMYNOVÁ, Pavla a Viktor MRAVČÍK. *Národní výzkum užívání návykových látek 2016*. Praha: Úřad vlády České republiky. Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti. Zaostřeno 2/2018. [online]. 23. dubna 2018. [cit. 24. 1. 2020]. ISSN 2336-8241. Dostupné rovněž z: https://www.drogy-info.cz/data/obj_files/32788/798/Zaostreno_2018-02_narodni%20vyzkum.pdf.
- [36] CHOMYNOVÁ, Pavla, Zdeněk ROUS a Viktor MRAVČÍK. *Návykové látky v České republice v roce 2018*. Zaostřeno 5 (6), 1–20. Praha: Úřad vlády České republiky. Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti. Zaostřeno 6/2019. [online]. 9. prosince 2019. [cit. 24. 1. 2020]. ISSN 2336-8241. Dostupné rovněž z: <https://www.drogy-info.cz/publikace/zaostreno-na-drogy/2019-zaostreno/06-19-navykove-latky-v-cr-v-r.-2018/>.
- [37] VÁCHOVÁ, Petra Elizabeth, JANŮ, Luboš, & RACKOVÁ, Sylva (2009). *Patogeneze závislosti*. *Psychiatrie pro praxi*, 10(6), 257-259.[online]. 1. 12. 2009. [cit. 20. 1. 2020]. Dostupné z: https://psychiatriepropraxi.cz/artkey/psy-200906-0003_Patogeneze_zavislosti.php.

Internetové zdroje

- [38] Mgr. Michal Hanzlovský: *Co jste o alkoholu možná nevěděli* [online]. 2012 [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://www.celostnimediceina.cz/co-jste-o-alkoholu-mozna-nevedeli.htm>
- [39] MKN-10. *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů. Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek (F10 – F19)*. [online]. Poslední aktualizace 1. 1. 2020. [cit. 17. 1. 2020]. Dostupné z: <https://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>.
- [40] KYŠNEROVÁ, Simona. *Statistické údaje kriminality na Kroměřížsku za rok 2019. Územní odbor Kroměříž Policie ČR*. [online]. 22. ledna 2020. [cit. 23. 1. 2020] Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-udaje-kriminality-na-kromerizsku-za-rok-2019.aspx>.

Přílohy

- **Příloha č. 1: Dotazník**

Příloha č. 1: Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Michaela Machálková a jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Chtěla bych Vás poprosit o vyplnění krátkého anonymního dotazníku pro účely bakalářské práce. Pokud není uvedeno jinak, uvádějte prosím vždy jednu odpověď. Prosím o pravdivé odpovědi, aby výsledky výzkumu co nejvíce odrážely realitu.

1. Jsem:

muž žena

2. Věk:..... let

3. Jsem z: města vesnice

4. V kolika letech jste poprvé vyzkoušel/a alkohol?

nevyzkoušel/a jsem ho v letech

5. Jak často pijete alkohol?

nepiji alkohol 1 – 2 x měsíčně víkendově několikrát týdně častěji

6. Kolik z Vašich kamarádů konzumuje alkohol?

- a) nikdo
- b) jen pár kamarádů
- c) zhruba polovina kamarádů
- d) většina mých kamarádů
- e) všichni mí kamarádi

7. Jak často Vaši rodiče (nebo alespoň jeden z rodičů) konzumují alkohol?

- nepijí alkohol 1 – 2 x měsíčně víkendově několikrát týdně častěji

8. Vědí Vaši rodiče, že pijete alkohol?

- a) ne
- b) ano, ale nesouhlasí
- c) ano, je jim to jedno, neřeší to
- d) ano, dáme si i spolu

9. Kde získáváte alkohol nebo peníze na něj?

- a) od rodičů, z kapesného
- b) vydělám si na něj
- c) od kamarádů
- d) někde jinde, kde:

10. Stalo se Vám někdy, že jste:

	nikdy	1–2 x	3–5 x	6 a vícekrát
kvůli alkoholu nesplnil/a, co jste slíbil/a?				
porušil/a pod vlivem alkoholu nařízení rodičů?				
udělal/a pod vlivem alkoholu něco, co se nemá?				
udělal/a pod vlivem alkoholu něco zakázaného?				
udělal/a pod vlivem alkoholu něco, za co se stydíte?				
byl/a pod vlivem alkoholu slovně agresivní?				
byl/a pod vlivem alkoholu fyzicky agresivní?				
pod vlivem alkoholu něco zničil/a nebo poškodil/a?				
měl/a problém s policií?				

11. Pokud se něco z výše zmíněného stalo:

- a) nijak jsem to neřešil/a
- b) uvažoval/a jsem o tom, že přestanu pít alkohol
- c) na čas jsem přestal/a pít alkohol

d) něco jiného, co:

.....

12. Pravděpodobnost toho, že člověk udělá něco, co se nemá nebo nesmí, alkohol podle Vás:

- a) výrazně zvyšuje
- b) zvyšuje
- c) nezvyšuje
- d) nemá na to vliv, záleží na člověku

13. Konzumace alkoholu je:

- a) normální, dělají to všichni
- b) normální, ale jen příležitostně
- c) „out“, lepší je mít své činy vždy pod kontrolou
- d) „out“, dnes už jsou populární jiné látky

14. Alkohol je podle Vás:

- a) bezpečný, nic nehrozí
- b) bezpečný, jsou horší návykové látky
- c) nebezpečný, při jeho konzumaci je třeba mít se na pozoru
- d) nebezpečný, je to „tvrdá“ droga

15. V budoucnosti pravděpodobně:

- a) nebudu konzumovat alkohol
- b) budu občas konzumovat alkohol
- c) budu často konzumovat alkohol

Děkuji za Váš čas a vyplnění dotazníku.